Tlmenie dopadov inflácie a lepšia cenová stabilita potravín a poľnohospodárskych produktov na Slovensku

Analýza a odporúčania k riešeniu potravinovej inflácie na Slovensku

Obsah

1. Úvod 2
2. Celková a potravinová inflácia na Slovensku a v EÚ 3
3. Inflácia, zisky firiem a reálne príjmy domácností 8
4. Ceny v potravinovej vertikále na Slovensku 15
5. Politiky EÚ na boj proti potravinovej inflácii 17
6. Opatrenia MPSVaR SR na podporu príjmov obyvateľstva 19
7. Potravinová bezpečnosť a sebestačnosť na Slovensku 22
8. Zvýšené nároky na zabezpečenie kontroly potravín 24
9. Legislatívne možnosti regulácie cien na Slovensku 25
10. Závery a odporúčania 27

Príloha 1 Potravinová inflácia v krajinách EÚ k aprílu 2023 31

1. Úvod

Riešenie dopadov vysokých cien potravín je jednou z priorít Vlády SR. MPRV SR zorganizovalo za týmto účelom okrúhle stoly za účasti všetkých relevantných subjektov od prvovýroby, spracovateľov, obchodníkov a kompetentných štátnych inštitúcií:

- Slovenskej poľnohospodárskej a potravinárskej komory (ďalej len „SPPK“),
- Agrárnej komory Slovenska, (ďalej len „AKS“),
- Potravinovej komory Slovenska (ďalej len „PKS“),
- Ministerstva financií SR (ďalej len „MF SR“),
- Ministerstva hospodárstva SR (ďalej len „MH SR“),
- Inštitútu finančnej politiky (ďalej len „IFP“),
- Útvaru hodnoty za peniaze (ďalej len „ÚHP“),
- Protimonopolného úradu (ďalej len „PMÚ SR“),
- Národnej banky Slovenska (ďalej len „NBS“),
- Ministerstva práce sociálnych vecí a rodiny SR (ďalej len „MPSVaR SR“),
- Zväzu obchodu SR (ďalej len „ZO SR“),
- Slovenskej aliancii moderného obchodu (ďalej len „SAMO“).

Túto správu vypracovalo MPRV SR na základe troch okrúhlych stolov s relevantnými záujmovými skupinami a odbornými inštitúciami. Závery a odporúčania správy boli prijaté konsenzom.

2. Celková a potravinová inflácia na Slovensku a v EÚ

Celková inflácia bola na Slovensku od prijatia eura v roku 2009 nízka. Ceny tovarov a služieb vo všetkých krajinách EÚ, vrátane Slovenska, začali výrazne rásť v dôsledku pandémie COVID-19, ktorá narušila globálne ponukové reťazce. Pandémia taktiež zmenila štruktúru spotreby domácností, ktoré zvýšili podiel výdavkov na tovary na úkor služieb. Celková inflácia sa zvýšila po ruskej vojenskej invázii na Ukrajine, ktorá spôsobila globálny rast cien energií a poľnohospodárskych komodít. V marci 2023 dosiahla inflácia na Slovensku 14,8%, a v apríli 2023 14,0%. Ide o štvrtú najvyššiu infláciu z krajín EÚ 27. Vyššiu celkovú infláciu ako Slovensko malo Maďarsko, Lotyšsko a Česko, Poľsko malo v apríli rovnakú celkovú infláciu ako Slovensko.

Obrázok 1. Celková inflácia v krajinách EÚ (apríl 2023)

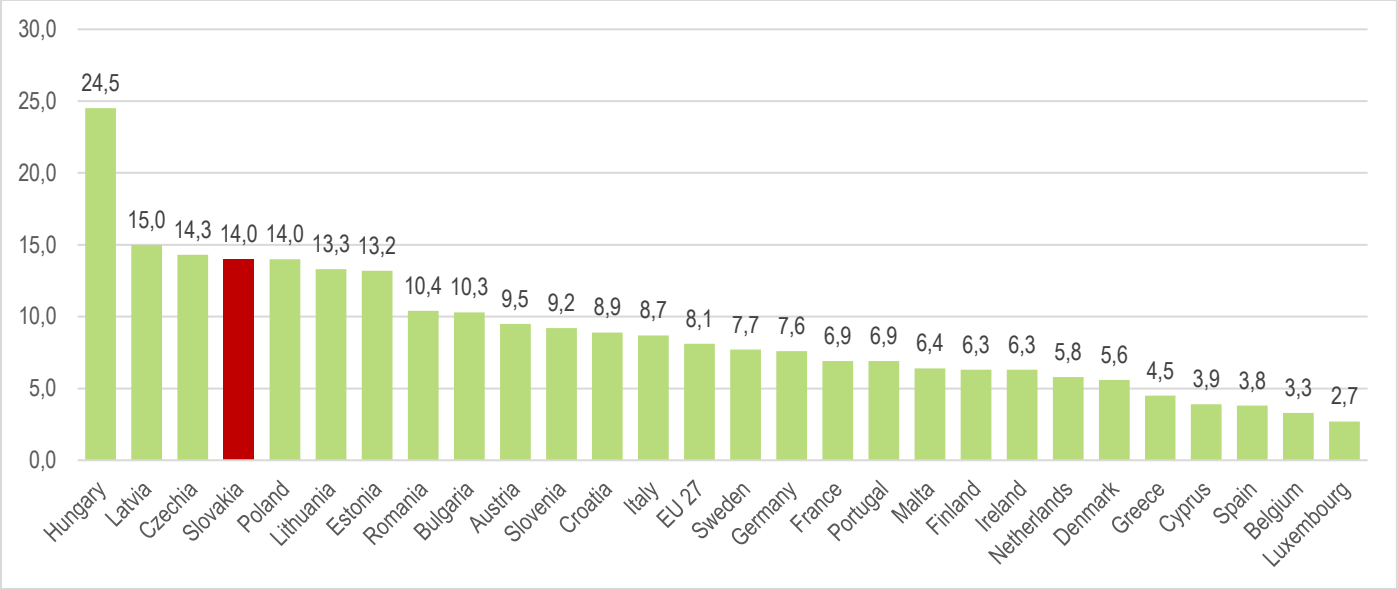

Zdroj: Eurostat

Celková inflácia začala výrazne rásť v krajinách EÚ od leta 2021.

Obrázok 2. Vývoj celkovej inflácie vo vybraných krajinách EÚ 27

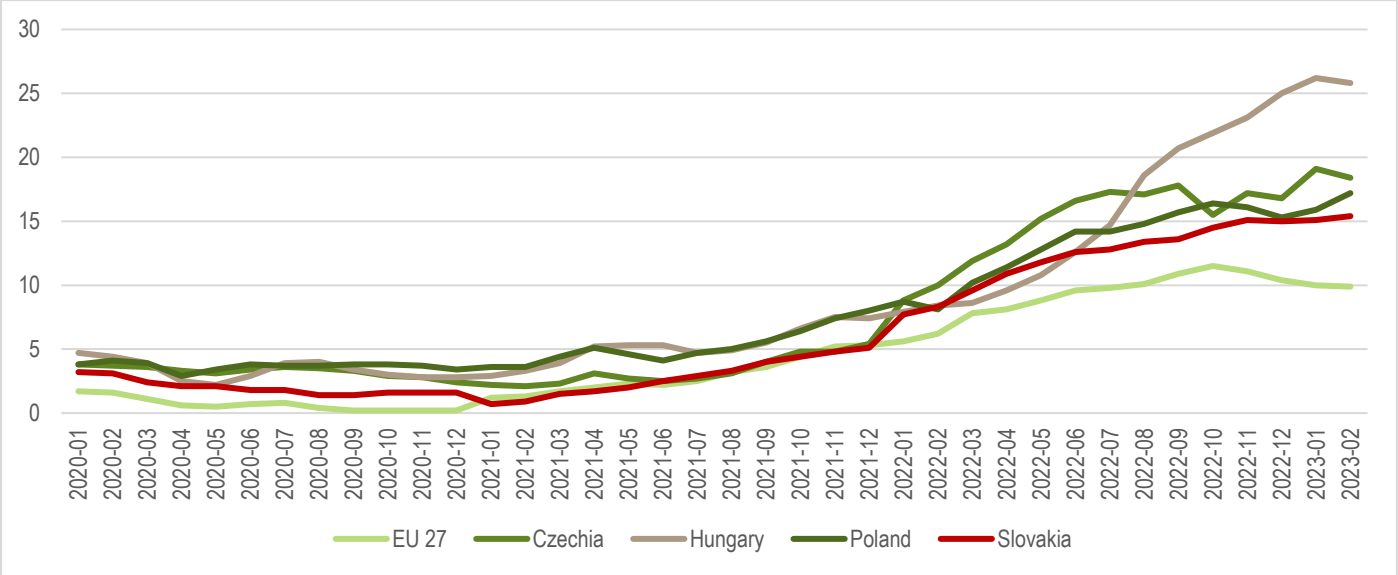

Zdroj: Eurostat

Potravinová inflácia je v každom členskom štáte EÚ vyššia ako celková inflácia. V priemere za celú EÚ bola ročná potravinová inflácia v apríli 2023 (16,4%) dvojnásobná v porovnaní s celkovou infláciou (8,1%). Na Slovensku je potravinová inflácia (25,5%) 1,8-násodkom celkovej inflácie (14%).

Obrázok 3. Celková a potravinová inflácia v krajinách EÚ (apríl 2023)

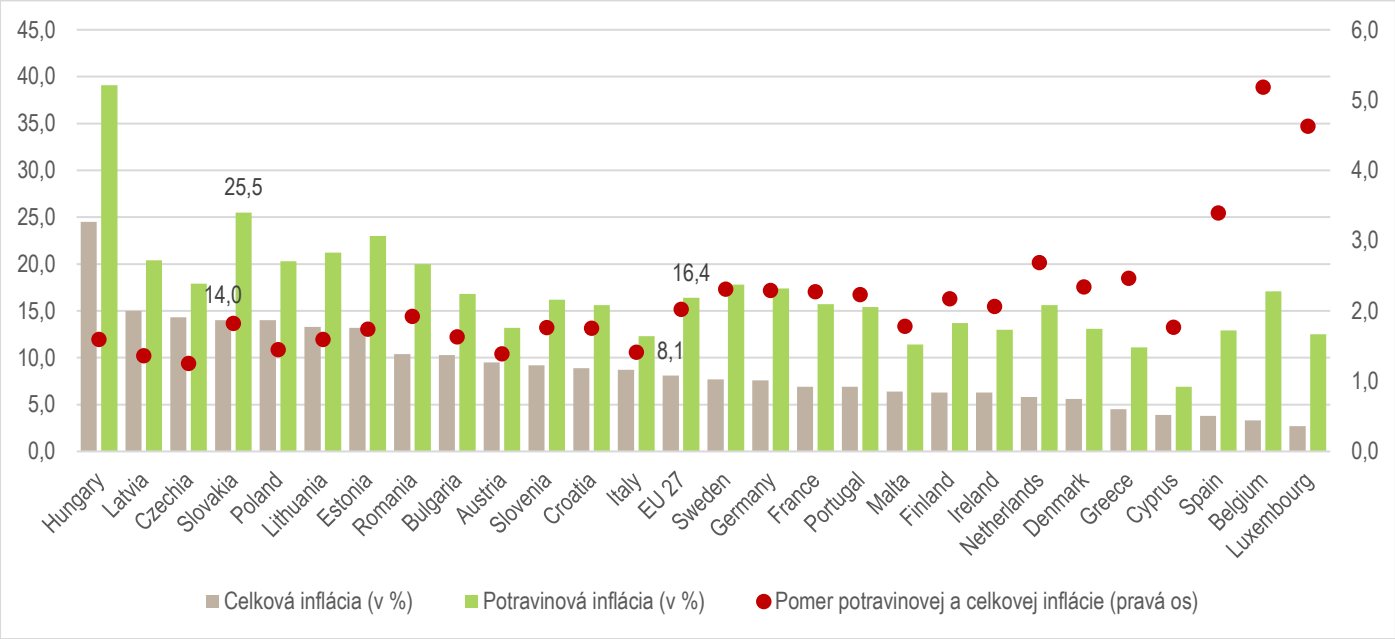

Zdroj: Eurostat

Na Slovensku ceny pečiva v apríli 2023 medziročne vzrástli oproti aprílu 2022 o 25,9%, cena mäsa o 24,7%, rýb o 21,7%, mlieka, syrov a vajec o 32,9%, olejov a tukov o 21,2%, a zeleniny o 24,1%. Najviac vzrástla cena cukru (o 63,9%) a najmenej cena ovocia o 13,8%.

Tabuľka 1. Celková a potravinová inflácia v krajinách V4 k marcu 2023

	Celková inflácia	**Potravinová inflácia**	Pečivo a obilniny	Mäso	Ryby	Mlieko, syry a vajcia	Oleje a tuky	Ovocie	Zelenina	Cukor
Maďarsko	24.5	**39.1**	52.9	26.2	33.3	52.7	28.5	23.5	34.6	15.7
Slovensko	**14.0**	**25.5**	**25.9**	**24.7**	**21.7**	**32.9**	**21.2**	**13.8**	**24.1**	**63.9**
Poľsko	14.0	**20.3**	22.0	14.1	21.5	26.3	12.0	14.3	21.2	67.1
Česko	14.3	**17.9**	20.5	12.7	15.3	21.9	10.0	14.0	19.2	60.9

Zdroj: Eurostat, príloha 1

Potravinová inflácia v mesiaci apríl 2023 poklesla oproti marcu 2023 vo všetkých krajinách V4 aj v EÚ-27. Národná banka Slovenska (NBS) vo svojom odhade[1] priemernej inflácie na roky 2023 až 2025 predpokladá, že inflácia bude postupne klesať a v roku 2023 sa na Slovensku priblíži k hranici 10%. Medziročný rast cien potravín by podľa NBS mal zaznamenať výraznejší pokles v 2. polroku 2023 a v roku 2024. Ku koncu roka 2023 bude potravinová inflácia na úrovni 16%.

Obrázok 4. Vývoj potravinovej inflácie od apríla 2021 do apríla 2023

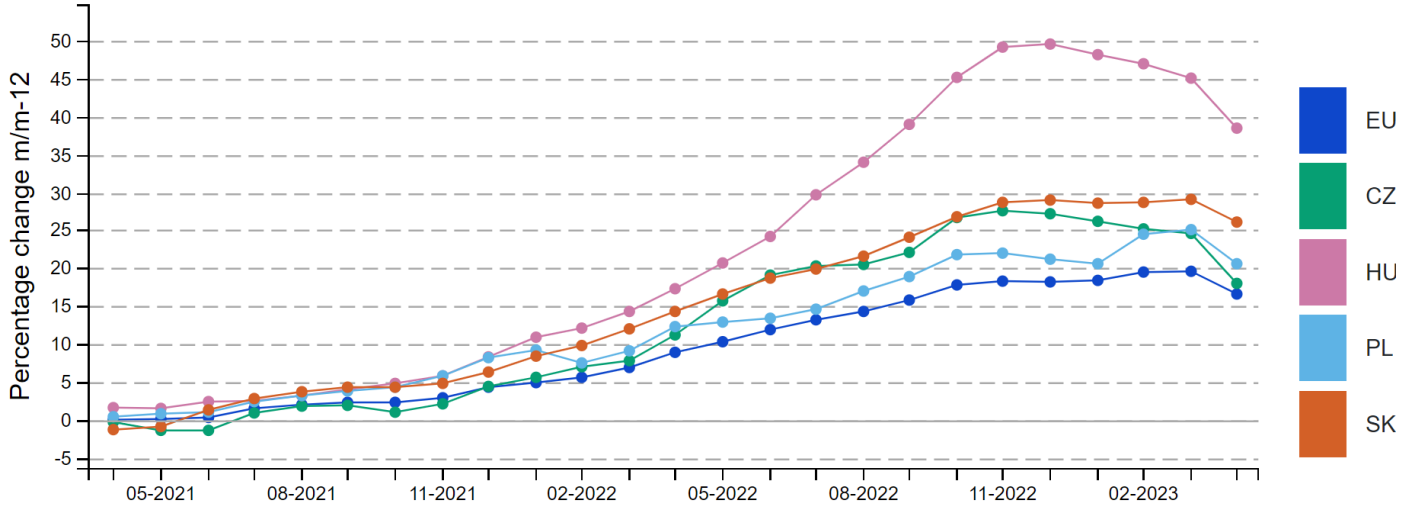

Zdroj: Európska komisia

Tabuľka 2. Odhad vývoja priemernej inflácie na obdobie 2023 - 2025

Ukazovateľ	Skutočnosť 2022	2023	2024	2025
Inflácia meraná HICP	**12.1**	**10.5**	**6.7**	**4.8**
Ceny energií	18.8	7.6	25.2	15.7
Ceny potravín	**16.1**	**16.0**	**3.8**	**3.1**
Ceny služieb	9.3	8.5	3.2	3.2
Ceny priemyselných tovarov bez energií	7.3	8.1	3.4	2.5
Inflácia meraná HICP bez cien energií	10.9	11.1	3.5	2.9
Inflácia meraná HICP bez cien energií a potravín	8.2	8.3	3.3	2.8

Zdroj: NBS

Tabuľka 3. Odhad vývoja priemernej inflácie na obdobie 2023 - 2024 po jednotlivých štvrťrokoch

Ukazovateľ	Skutočnosť	2023				2024			
	2022	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
Inflácia meraná HICP	**12.1**	**14.9**	**12.1**	**9.1**	**6.4**	**6.9**	**6.2**	**6.8**	**7.0**
Ceny energií	18.8	11.3	7.0	6.4	6.0	25.3	25.2	25.1	25.1
Ceny potravín	**16.1**	**23.7**	**19.8**	**14.0**	**7.8**	**4.5**	**2.9**	**3.5**	**4.2**
Ceny služieb	9.3	12.5	9.6	6.5	5.7	2.2	2.3	4.1	4.2
Ceny priemyselných tovarov bez energií	7.3	10.3	9.0	7.5	5.6	4.0	3.4	3.3	3.0
Inflácia meraná HICP bez cien energií	10.9	15.7	13.1	9.6	6.4	3.6	2.9	3.6	3.8
Inflácia meraná HICP bez cien energií a potravín	8.2	11.4	9.3	7.1	5.7	3.1	2.9	3.7	3.6

Zdroj: NBS, ŠÚ SR

[1] Ekonomický a menový vývoj – jar 2023

Pred nárastom inflácie v roku 2021 boli spotrebiteľské ceny na Slovensku na úrovni 89,7% priemeru EÚ. Nižšie spotrebiteľské ceny ako na Slovensku sú dlhodobo v Česku, Maďarsku aj Poľsku.

Obrázok 5. Index cenovej úrovne spotrebiteľských výdavkov domácností (2021, priemer EÚ = 100, v%)

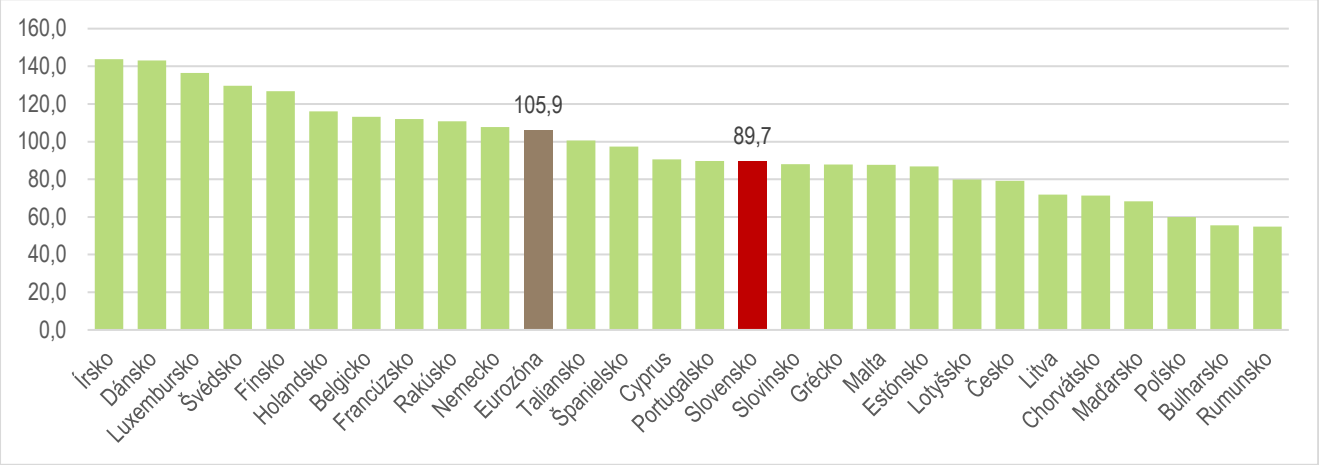

Zdroj: Eurostat

Cenová úroveň potravín na Slovensku dosiahla v roku 2021 95,5% cenovej úrovne potravín EÚ. Nižšia cenová úroveň potravín bola v roku 2021 aj v predchádzajúcich rokoch v Česku, Poľsku aj Maďarsku.

Tabuľka 4. Celková cenová úroveň a úroveň cien potravín a nealkoholických nápojov (2021, EÚ = 100)

	Celková cenová úroveň	Cenová úroveň potravín a nealkoholických nápojov
Írsko	143.8	119.5
Dánsko	143.1	120.2
Luxembursko	136.4	125.4
Švédsko	129.7	118.0
Fínsko	126.7	113.8
Holandsko	116.1	98.2
Belgicko	113.1	105.8
Francúzsko	112.0	110.2
Rakúsko	110.8	107.5
Nemecko	107.8	104.6
Eurozóna	**105.9**	**104.8**
Taliansko	100.6	105.9
Španielsko	97.4	98.0
Cyprus	90.6	109.7
Portugalsko	89.8	101.6
Slovensko	**89.7**	**95.5**
Slovinsko	88.0	100.4
Grécko	87.8	106.6
Malta	87.7	117.2
Estónsko	86.9	98.0
Lotyšsko	79.9	97.6
Česko	79.1	89.7
Litva	71.8	88.7
Chorvátsko	71.4	97.7
Maďarsko	68.3	85.5
Poľsko	60.0	72.7
Bulharsko	55.6	79.9
Rumunsko	54.9	69.7

Zdroj: Eurostat

Podiel výdavkov slovenských domácností na potraviny a nealkoholické nápoje na celkových výdavkov tvorí v súčasnosti 26,3%. Priemer za Eurozónu je 16,1%. Výdavky na bývanie, vodu, elektrinu, plyn a palivá tvoria na Slovensku 17,7% celkových výdavkov domácností, kým priemer Eurozóny je 15,2%.

Obrázok 6. Percentuálny podiel výdavkov domácností z príjmu na potraviny a náklady na bývanie

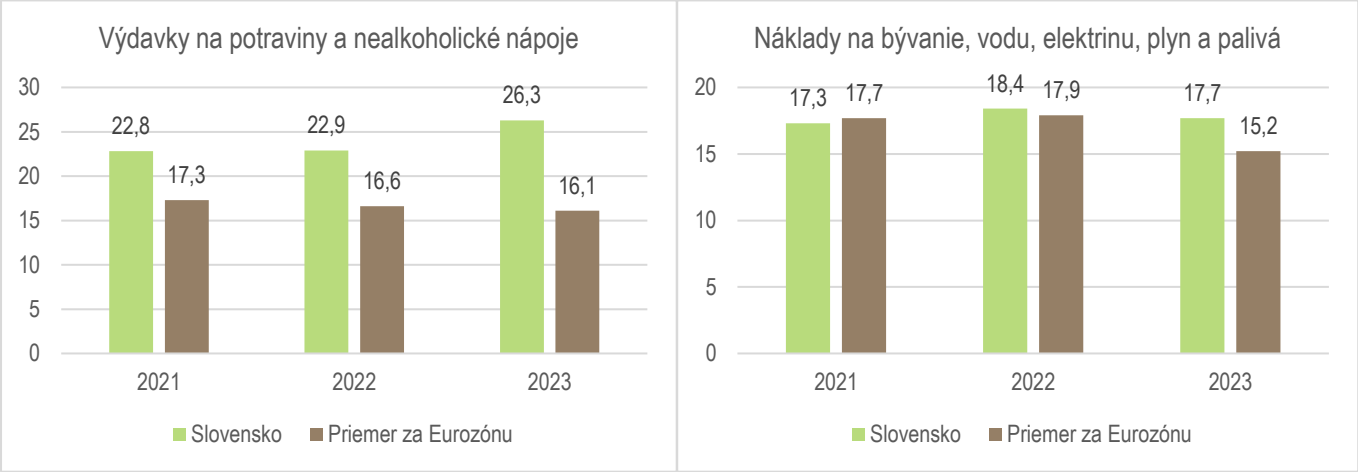

Zdroj: Eurostat

Podiel nevyhnutných statkov (akými sú potraviny, energie a palivá) na celkovej spotrebe je na Slovensku relatívne vysoký v porovnaní s priemerom eurozóny. Ceny nevyhnutných statkov rástli výraznejšie než ceny služieb, ktoré sa na Slovensku podieľajú na spotrebe menšou mierou ako v priemernej krajine eurozóny. Ak by bola štruktúra spotreby podobná priemeru krajín eurozóny, inflácia v máji by na Slovensku bola nižšia o 0,6 p.b.[2]

Obrázok 7. Váhy položiek v spotrebnom koši a vplyv štruktúry spotrebného koša na infláciu v SR

Váhy položiek v spotrebnom koši (v%)

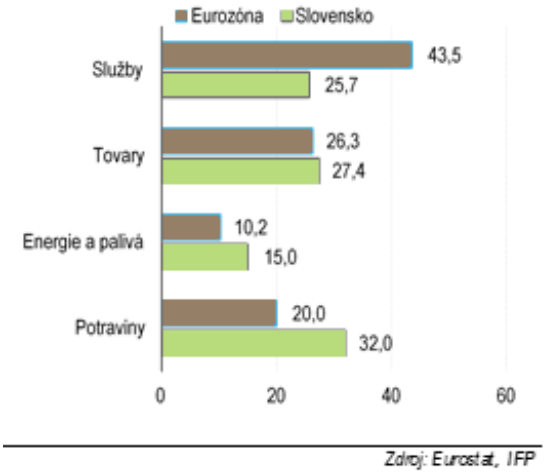

Vplyv štruktúry spotrebného koša na infláciu v SR

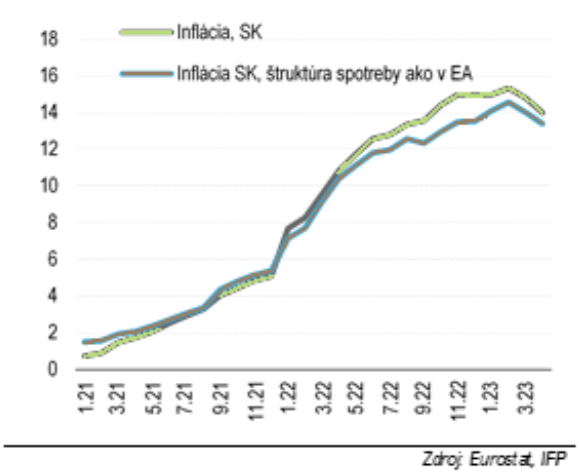

[2] IFP

3. Inflácia, zisky firiem a reálne príjmy domácností

Prudko sa zvyšujúca inflácia minulý rok znížila kúpnu silu priemernej mesačnej mzdy na Slovensku o 5 %, čo je najväčší ročný prepad reálnych miezd za posledných 22 rokov (ŠÚ SR).

Tabuľka 5. Predikcia nominálnych a reálnych miezd (odhad k I. štvrťroku)

		Skutočnosť	Predikcia 1Q/2023		
		2022	2023	2024	2025
Nominálne mzdy	medziročný rast v %	7.1	10.2	9.2	6.4
Reálne mzdy	medziročný rast v %	-5.0	-0.4	2.4	1.5

Zdroj: NBS

Podľa výpočtov ECB na základe údajov Eurostatu majú od roku 2021 najväčší podiel na domácich cenových tlakoch v eurozóne zisky a nie náklady na prácu a dane[3].

Podľa štúdie[4] NBS nárast cien potravín odzrkadľuje rast cien vstupov do výroby. Štúdia NBS taktiež tvrdí, že rast cien v potravinárskom sektore a v obchode bol vyšší, ako rast nákladov, čo sa prejavilo na náraste marží.. Marže potravinárov a obchodu rástli nielen na Slovensku alebo aj v iných členských štátoch. Potravinová inflácia výrazne vzrástla vo všetkých krajinách EÚ.

Rast marží nie je trvalým javom. Rástli v období doznievajúcej pandémie COVID-19 a hlavne začiatkom vojny Ruska na Ukrajine. Bolo to obdobie plné neistoty. V prvých týždňoch až mesiacoch po začiatku vojny spotrebitelia panicky nakupovali potraviny z obavy ich nedostatku. V mnohých európskych štátoch začali prudko klesať zásoby niektorých potravín a niektoré potraviny boli dokonca nedostupné[5]. Silný rast dopytu v kombinácií so zásobami potravinárov a obchodu spôsobil dočasné zvýšenie marží, keďže vstupy boli nakúpené a potraviny spracované za predvojnové ceny. Potravinárske podniky sa v snahe pripraviť na očakávania rastu cien vstupov a poklesu dopytu snažili získať na preklenutie ťažkého obdobia dodatočné zdroje.

Závery štúdie poskytujú prehľad o priemerných nárastoch marží, čo neznamená, že dočasne vzrástli marže všetkých obchodníkov resp. potravinárov. Je pravda, že niektoré potraviny sú na trhu dominantné a majú silné trhové postavenie. Ide však povväčšine o značkové potraviny produkované nadnárodnými spoločnosťami, ktoré sa často na Slovensko dovážajú. Vo všeobecnosti sú slovenskí potravinári vystavení silnej medzinárodnej konkurencii, podnikajú na spoločnom trhu a z dlhodobého hľadiska z konkurencie na spoločnom trhu benefituje spotrebiteľ vo forme cenovo primeraných, kvalitných a bezpečných potravín v dostatočnom množstve.

Empirické štúdie ukazujú, že asymetrická cenová transmisia šokov vedúca k dočasnému nárastu marží je skôr pravidlom ako výnimkou. Na poľnohospodárskych a potravinárskych trhoch dlhodobo a v rôznych krajinách pozorujeme, že nárast cien výrobcov sa prenáša plnšie a rýchlejšie do spotrebiteľských cien než pokles cien výrobcov. Asymetrická cenová transmisia vedúca k dočasnému nárastu marží môže nastať kvôli existencii nákladov na prispôsobenie sa, kvôli tzv. menu costs (nákladom na úpravu cien), ako aj informačným asymetriám, kvôli manažmentu zásob u obchodníkov, nastaveniu vládnych intervencií, asymetrii informácií medzi firmami, interakcii medzi trhmi a ekonómiou z rozsahu, medzičasovou optimalizáciou firiem, druhom dopytu po potravinách a druhom ponuky poľnohospodárskych vstupov, podielu výdavkov na potraviny na celkových výdavkoch a ďalším dôvodom[6].

[3] https://www.reuters.com/markets/europe/ecb-confronts-cold-reality-companies-are-cashing-inflation-2023-03-02/
[4] NBS: When food bites back, https://nbs.sk/dokument/24aa1832-d652-4812-a1c4-63d4caa7802d/stiahnut?force=false
[5] https://www.trtdeutsch.com/wirtschaft-inland/inflation-und-mangel-in-deutschland-mehl-und-ol-nicht-auffindbar-8279750
[6] Reagan a Weitzman, 1982; Balke a kol., 1998, Gardner, 1975; Kinnucan a Forker, 1987, Ball a Mankiw, 1994, Bailey a Brorsen, 1989), trhovej sile (Wann a Sexton, 1992, von Cramon-Taubadel, 1998; Gohin a Guyomard, 2000; Zachariasse a Bunte, 2003, McCorriston a kol., 2001; Lloyd a kol., 2006, Azzam, 1999, Bettendorf a Verboven, 2000, Weldegebriel, 2004

Detailný prehľad literatúry a aplikácie na Slovensku poskytuje vedecký článok Price Transmission along the Food Supply Chain in Slovakia[7].

Podľa analýzy ECB[8], potravinová inflácia je vyššia než nepotravinová inflácia, lebo v potravinárstve sú nižšie marže než v iných (nepotravinárskych) sektoroch. Analýza ECB pre eurozónu tvrdí, že inflácia v sektoroch s vysokou maržou má tendenciu byť menej volatilná ako v sektoroch s nízkou maržou. Záverom štúdie ECB je tiež konštatovanie, že inflácia v sektoroch s vysokou maržou podstatne menej reaguje na ponukové šoky, globálny dopyt a šoky menovej politiky eurozóny. Tento výsledok ECB štúdie naznačuje, že marže (a aj trhová sila) v potravinárstve sú pravdepodobne nižšie ako v iných sektoroch, a preto nárast cien potravín je vyšší ako u iných statkov. Podľa ECB štúdie bol silný rast marží v eurozóne v období 1995-2018 sústredený v dvoch sektoroch služieb – a to v sektore „financie, poisťovníctvo a nehnuteľnosti“ a v sektore „ostatných služieb“. Tieto sektory zaznamenali nielen najväčší nárast, ale aj najvyššiu úroveň marže počas štúdiou sledovaného obdobia. Marže v ostatných sektoroch zostali vo všeobecnosti stabilné a nízke v mnohých ďalších sektoroch vrátane spracovateľského priemyslu (manufacturing), vo veľkoobchode a maloobchode.

Podľa IFP, z rastu maloobchodných cien potravín na Slovensku v roku 2022 na úrovni 19,2 % tvoril najväčší príspevok rast produkčných cien v potravinárskom sektore (16,2 p.b.). Naopak k rastu produkčných cien potravín na úrovni 23,6 % v roku 2022 prispeli najviac vyššie ceny energií (10 p.b.), ceny poľnohospodárskych komodít (8,6 p.b.) a ceny dovezených potravín (7,4 p.b.). Príspevok jednotkových nákladov práce tvoril len 1,7 p.b. do produkčných cien potravín a len 0,7 p.b. do spotrebiteľských cien. Sú to najmä produkčné ceny v potravinárstve, ktoré majú pritom reagovať silnejšie keď ceny vstupov rastú, ako keď klesajú.

[7] Pokrivčák a Rajčániová, 2014
[8] ECB report: Markups and inflation cyclicality in the euro area, https://ideas.repec.org/p/ecb/ecbwps/20212617.html

BOX 1. Vývoj tržieb a zisku v potravinovej vertikále

Farmy na Slovensku dosiahli v roku 2022 historicky najvyšší zisk. Celkový zisk sektora podľa odhadu presiahne 300 mil. EUR a celkové tržby presiahnu 4 mld. EUR. Definitívne výsledky budú známe po 30.06.2023. Finančné výkazy doteraz zverejnila len časť fariem, obhospodarujúca cca. 50% pôdy. Ide o právnické osoby, výsledky za fyzické osoby nie sú verejne dostupné. V roku 2022 farmy benefitovali z vysokých cien komodít a oneskoreného rastu nákladov. V roku 2023 sa očakáva nižšia ziskovosť fariem v dôsledku nižších cien komodít.

Tabuľka 6. Vývoj tržieb a zisku fariem v rokoch 2013-2022 (v mil. EUR)

Rok	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022 zatiaľ zverejnené	2022 odhad celkom
Tržby	2 588	2 747	2 817	2 856	2 918	3 008	3 056	3 122	3 470	2 397	4 000-5 000
Zisk	-4	42	-8	-51	102	74	48	30	176	172	300-400
Pomer zisku k tržbám	-0.2%	1.5%	-0.3%	-1.8%	3.5%	2.5%	1.6%	1.0%	5.1%	7.2%	

Zdroj: Finstat, odhad IPP

Potravinári boli v roku 2022 ziskoví a je možné predpokladať, že zisk bude najvyšší v histórii. Celkový zisk sektora podľa odhadu presiahne 130 mil. EUR a celkové tržby presiahnu 5,5 mld. EUR. Definitívne výsledky budú známe po 30.06.2023. Finančné výkazy doteraz zverejnila len časť potravinárov.

Tabuľka 7. Vývoj tržieb a zisku potravinárov v rokoch 2013-2022 (v mil. EUR)

Rok	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022 zatiaľ zverejnené	2022 odhad celkom
Tržby	4 253	4 074	4 061	4 141	4 236	4 397	4 586	4 584	4 735	2 182	Viac ako 5 500
Zisk	107	91	58	89	43	83	134	107	101	77	Viac ako 130
Pomer zisku k tržbám	2.5%	2.2%	1.4%	2.1%	1.0%	1.9%	2.9%	2.3%	2.1%	3.5%	

Zdroj: Finstat, odhad IPP

Obchod dosiahol v roku 2022 zisk, avšak všetky veľké reťazce doteraz výsledky za rok 2022 nezverejnili. Preto celkový výsledok nie je možné odhadnúť.

Tabuľka 8. Vývoj tržieb a zisku obchodu v roku 2022 (v mil. EUR)

Rok	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022 zatiaľ zverejnené	2022 odhad celkom
Tržby	3 362	3 572	3 753	3 897	4 175	4 466	4 764	5 126	5 382	2 246	n.a.
Zisk	69	83	81	109	105	112	86	159	178	19	n.a.
Pomer zisku k tržbám	2.1%	2.3%	2.2%	2.8%	2.5%	2.5%	1.8%	3.1%	3.3%		

Zdroj: Finstat, odhad IPP

Poľnohospodárstvo

V poľnohospodárstve na Slovensku podniká viac ako 18 tis. fariem, obhospodarujú spolu 1,8 mil. ha pôdy a v priemere chovajú 0,21 DJ na hektár. Podiel živočíšnej výroby historicky klesá a Slovensko produkuje málo ovocia a zeleniny. Je potrebná zvyšovať pridanú hodnotu a produkciu. Zmena štruktúry fariem ako aj zmena produkcie môže mať pozitívny vplyv na zamestnanosť v poľnohospodárstva, ktorá dlhodobo klesá a dosahuje len 2,5 človeka na 100 ha pôdy. Je to menej ako v ostatných krajinách V4.

Tabuľka 9. Porovnanie vybraných ukazovateľov poľnohospodárstva krajín V4

	Slovensko	Česko	Maďarsko	Poľsko
Počet fariem poberajúcich podpory	**18 610**	30 170	171 170	1 322 680
Priemerná veľkosť farmy poberajúcej podporu v ha	**102**	115	27	11
Počet ľudí pracujúcich v poľnohospodárstve na 100 ha	**2.50**	2.99	8.44	11.45
Produkcia v EUR/ha	**1 154**	1 539	1 782	1 882

Zdroj: Eurostat

Poľnohospodári budú podporovaní zo zdrojov SPP. Slovensko pripravilo na nové obdobie Strategický plán, ktorého cieľom je zabezpečiť vhodné podmienky na podnikanie aj pre malé a stredné farmy a pre farmy podnikajúce v oblastiach s prírodnými a inými obmedzeniami. V novej SPP bude výroba potravín podporovaná nielen investičnými grantmi, ale aj modernými finančnými nástrojmi, ktoré zvýšia časovú flexibilitu, transparentnosť podpory a znížia administratívu. Strategický plán SPP má za cieľ rozvíjať hlavne tie sektory, ktoré prinášajú najvyššiu pridanú hodnotu pre slovenský vidiek, životné prostredia a spoločnosť. Taktiež sa podporia investície do projektov pozemkových úprav a financovanie spoločných zariadení a opatrení.

Potravinárstvo

Potravinárstvo je dlhodobo ziskovým sektorom. Celkové výnosy sektora rastú a predstavovali v roku 2021 4,7 mld. EUR, tržby za tovar 1,1 mld. EUR, tržby za vlastné výrobky a služby 3,3 mld. EUR. Pridaná hodnota rastie a dosiahla v roku 2021 0,99 mld. EUR. Slovensko má piaty najnižší podiel potravinárstva na HDP z krajín EÚ. V roku 2020 dosiahol 4,7%.

Obrázok 8. Podiel potravinárstva na HDP v % (2020)

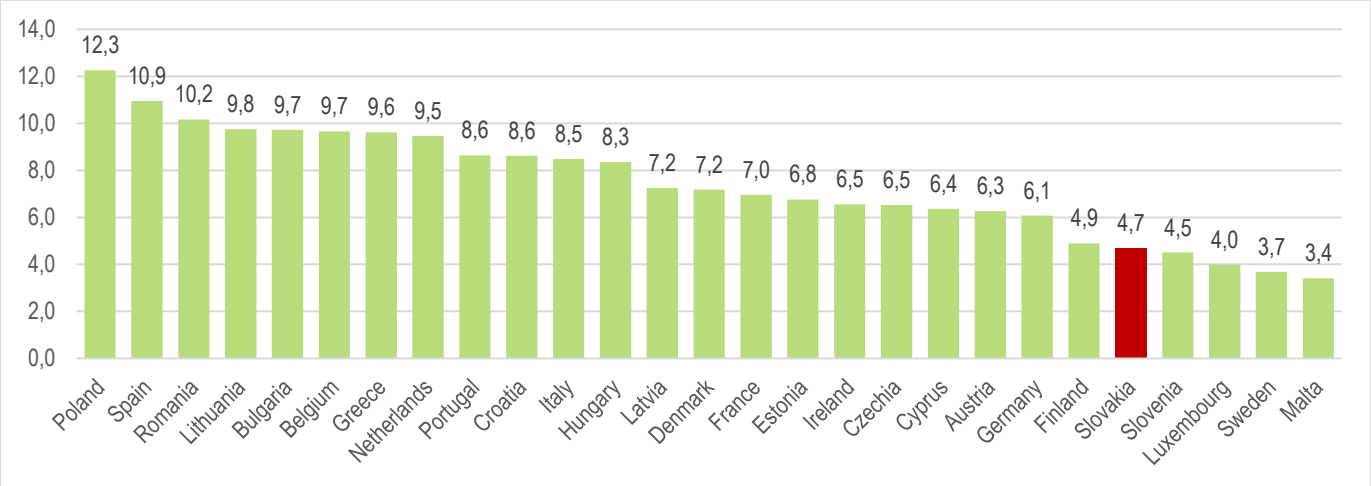

Zdroj: Eurostat

Slovensko dosahuje negatívne saldo zahraničného obchodu v potravinách. V roku 2022 bolo saldo -2,26 mld. EUR (piate najvyššie negatívne saldo v EÚ), čo predstavuje v pomere k HDP 2,1% (tretie najvyššie v EÚ).

Obrázok 9. Saldo zahraničného obchodu v potravinách a nealkoholických nápojoch (v mld. EUR a v % HDP, rok 2022)

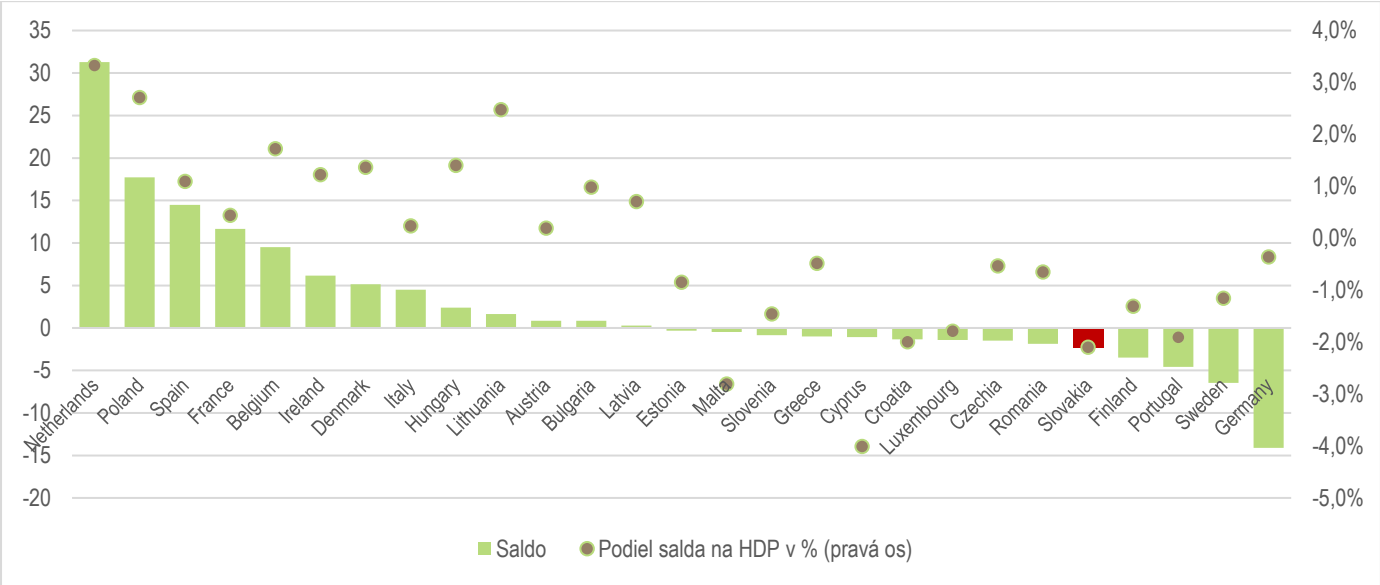

Zdroj: Eurostat

Sektor zamestnáva dlhodobo cca. 33 tis. zamestnancov. Priemerná hrubá mesačná mzda dosahuje cca. 1 100 EUR. Sektor potravinárstva je stabilizovaný a ziskový. Najväčšiu finančnú medzeru majú malí potravinári (28,5 mil. EUR). Finančná medzera u veľkých potravinárov menej ako 2 mil. EUR. Relatívne k veľkosti potravinárstva, Slovensko poskytne v novom Strategickom pláne najvyššiu podporu pre potravinárstvo z okolitých krajín a to aj bez zohľadnenia súčasnej výzvy 51 s alokáciou 240 mil. EUR v prechodnom období. Podpora v rokoch 2021-2027 dosiahne nárast oproti 2014-2020 o 48%

Tabuľka 10. Porovnanie podpory potravinárstva v rokoch 2023-2027 v krajinách V4

	Podpora 2023-2027 (v mil. EUR)	Hodnota produkcie (v mil. EUR)	**Podpora ako % z produkcie**
Slovensko	**75**	**4 098**	**1.83%**
Česko	200	13 298	1.50%
Rakúsko	106	23 677	0.45%
Poľsko	224	61 216	0.37%

Zdroj: Strategické plány, EUROSTAT

BOX 2. Čerpanie zdrojov z Plánu obnovy a odolnosti

K zlepšeniu podnikateľského prostredia môžu napomôcť aj zdroje z Plánu obnovy a odolnosti. Je potrebné zhodnotiť možnosti čerpania pre poľnohospodárov a potravinárov, keďže v súčasnosti nie je poľnohospodárstvo a potravinárstvo do Plánu obnovy a odolnosti zahrnuté. Z komponentov Plánu obnova a odolnosti ide najmä o:

- Komponent 1 - Obnoviteľné zdroje energie a energetická infraštruktúra
  - Vybudovanie vlastných kapacít OZE v rámci potravinárskeho priemyslu
- Komponent 2 - Obnova budov
  - zlepšenie energetickej hospodárnosti budov v rámci potravinárskeho priemyslu a znížiť spotrebu
- Komponent 4 - Dekarbonizácia priemyslu
  - zavádzanie inovácií a princípov obehového hospodárstva do potravinárskeho priemyslu, zvýšenie využívania najlepšie dostupných techník (tzv. BAT, „Best Available Technologies“), modernizácia energeticky a materiálovo náročných prevádzok, prechod na čistejšie spôsoby výroby energie a produktov

Obchod

Celkový trh maloobchodných reťazcov v roku 2021 tvoril na Slovensku necelých 7 mld. EUR[9]. Podľa ŠÚ SR v roku 2022 tržby v reťazcoch s potravinami v porovnaní s rokom 2021 vzrástli o 3,6% v stálych cenách[10]. V prvom polroku boli tržby vyššie ako v druhom polroku. Celkové tržby tvoria aj drogéria, doplnkový textilný a priemyselný tovar.

Z hľadiska maloobchodných tržieb dominujú reťazce Lidl (23%), Kaufland (20%), Tesco (21%), Coop Jednota (20%), Billa (10%). Podiel tržieb za slovenské potraviny predané na Slovensku tvorí približne 50%.

Na ceny potravín, konkurencieschopnosť ponukových vertikál, a zisky firiem majú vplyv aj nočné a víkendové príplatky a odvody za zamestnancov. Príplatky a odvody za zamestnancov sú však len malou časťou celkových nákladov (IFP).

Analýza Európskej komisie ukázala[11], že k vysokej inflácii v jednotlivých štátoch EÚ neprispeli jednotkové náklady práce, ale naopak vyššie jednotkové zisky firiem (t.j. priemerný zisk na jednotku produkcie). To platí pre všetky sektory ekonomiky (vrátane poľnohospodárstva), pre väčšinu členských štátov a aj pre SR.

[9] Finstat: https://news.finstat.sk/analyzy/analyza-hospodarenia-maloobchodnych-retazcov-za-rok-2021/
[10] ŠÚ SR: Maloobchod okrem motorových vozidiel (Tržby za vlastné výkony a tovar)
[11] Jarná prognóza EK 2023, https://ec.europa.eu/economy_finance/forecasts/2023/spring/Box_I_2_3-Profit%20margins%20and%20their%20role%20in%20euro%20area%20inflation.pdf

BOX 3. Možnosti a limity zníženia cien potravín znížením mzdových príplatkov a odvodov

Nočné a víkendové mzdové príplatky

Zníženie nočných a víkendových mzdových príplatkov (MPSVaR SR):

1. Nie je možné zabezpečiť z dôvodu, že prijatie takéhoto opatrenia si vyžaduje legislatívnu úpravu. Vzhľadom na aktuálny harmonogram rokovania NR SR je legislatívna úprava vylúčená. NR SR nedávno podporila rozmrazenie výšky príplatkov, je teda možné očakávať, že takúto úpravu nepodporí.
2. Príplatky za sviatok nie je možné znížiť, nakoľko k ich súčasnej úrovni nás zaväzujú medzinárodné dokumenty (a musí zostať vo výške 100% priemerného zárobku zamestnanca).
3. Zníženie sa javí ako diskriminačné v prípade, ak sa uplatní len vo vzťahu k vybranému odvetviu v podobe právnej úpravy (t. j. nie napr. vyjednávaním sociálnych partnerov v príslušnom sektore prostredníctvom kolektívnej zmluvy) a k plošnému zníženiu vzhľadom na nastavené ciele (zníženie cien potravín) nie je dôvod.
4. Nezabezpečí sledovaný cieľ, t.j. riešenie dopadu inflácie na rast cien tovarov a kúpyschopnosť obyvateľstva.:

Podiel nákladov na cenu práce na celkových nákladoch je v rôznych odvetviach rôzny. Napr. v priemysle náklady na prácu pri automatizácii môžu tvoriť 5% celkových nákladov. Aj v poľnohospodárstve náklady na cenu práce tvoria len časť celkových nákladov a ich podiel závisí od celého radu faktorov. Nie je garantované, že zníženie výšky príplatkov sa prejaví vo výške cien, naopak, v prípade zníženia príplatkov bez pochyby dôjde k zníženiu príjmu (najmä) osôb v slabo platených profesiách (napr. na úrovni minimálnej mzdy). Ak by zmena pracovnoprávnej úpravy viedla k úspore 1% nákladov, tak pri cene produktu za 3 eura sú to 3 centy, ak by viedla k úspore 5% tak je to 15 centov. Realisticky však nemožno očakávať, že zníženie vybraných príplatkov bude viesť k takej redukcii nákladov, ktorá by znížila cenu produktu o 5% (pretože náklad na prácu je len jedným z nákladov na cenu produktu).

Opatrenie môže negatívne zasiahnuť práve skupinu, na ktorú smeruje pomoc - v prípade výšky mzdy zamestnanca v slabo platených profesiách (napr. na úrovni minimálnej mzdy), dôjde k jednoznačnému poklesu jeho mzdy, ak pracuje aj v noci/sobotu/nedeľu, čo bude viesť k zníženiu schopnosti zabezpečiť si základné tovary a služby. Opatrenie by tak zaťažovalo potenciálneho adresáta potravinovej pomoci.

Od 1.1.2023 bola v Zákonníku práce a zákone č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení zavedená tzv. dohoda o pracovnej činnosti na výkon sezónnej práce, ktorá bude v porovnaní s pracovným pomerom nepochybne viesť k vyššej flexibilite a k redukcii nákladov na zamestnávanie – (napr. pri tomto právnom vzťahu sa neposkytuje dovolenka, platené prekážky, príspevok na stravovanie, v prípade skončenia odstupné a znížené odvody na sociálne poistenie). Napriek prijatiu tejto úpravy nedošlo k zníženiu cien potravín

Zavedenie odvodových úľav v potravinárstve

Pri zavádzaní opatrení takéhoto druhu je potrebné zvážiť ich dopad a či z nich majú bez rozdielu prospech všetky podniky na Slovensku. Je potrebné analyzovať, či opatrenie nebude zvýhodňovať určité podniky alebo výrobu určitých druhov tovaru v porovnaní s inými podnikmi. V prípade, ak analýza preukáže, že prostredníctvom odvodových úľav môžu byť zvýhodnené určité podniky/výroba určitých druhov tovaru, pôjde o štátnu pomoc a bude dodržaný postup v súlade s pravidlami v oblasti štátnej pomoci.

Skúsenosti naznačujú, že zníženie daní, odvodov, príplatkov neviedlo k poklesu cien (MF SR).

4. Ceny v potravinovej vertikále na Slovensku

Potravinová vertikála sa skladá z dodávateľov vstupov, farmárov, obchodníkov s komoditami, potravinárskeho priemyslu a maloobchodu. Na Slovensku je viac ako 18 000 farmárov, 3 500 potravinárov a niekoľko obchodných reťazcov, ktorých podiel na tržbách je cca. 80%. V druhom polroku 2022 51% tržieb reťazcov predstavovali tržby slovenských potravín. Vyjednávacia sila v potravinovej vertikále nie je vyrovnaná. Farmár inkasuje nákupnú cenu od potravinára, potravinár predáva za odbytové ceny a obchod za spotrebiteľské ceny. Výsledná spotrebiteľská cena zahŕňa DPH.

Jatočné kurča

Spotrebiteľská cena kurčiat začala rásť od decembra 2021. Spotrebiteľské ceny kurčaťa pitvaného vzrástli od decembra 2021 z 2,58 EUR/kg na 3,69 EUR/kg v marci 2023.

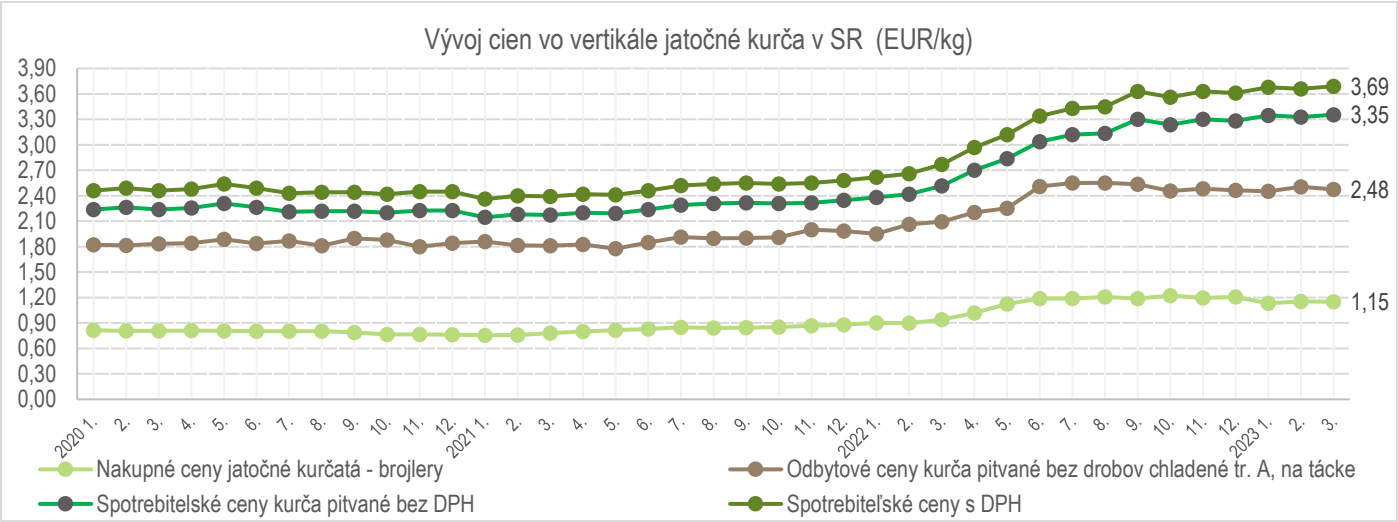

Zdroj: ATIS, ŠÚ SR, vlastné spracovanie

Bravčové mäso

Ceny bravčového mäsa začali rásť od marca 2022. Spotrebiteľské ceny bravčového karé s kosťou vzrástli od marca 2022 z 4,66 EUR/kg na 6,74 EUR/kg v marci 2023.

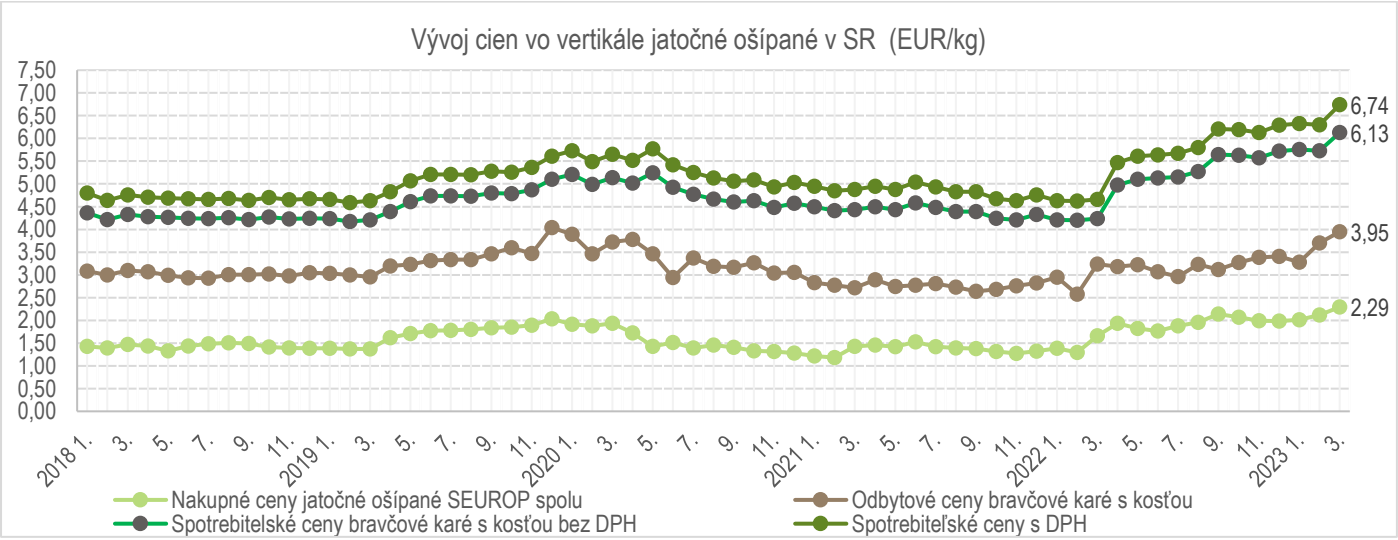

Zdroj: ATIS, ŠÚ SR, vlastné spracovanie

Slepačie vajcia konzumné. Ceny slepačích vajec začali rásť od septembra 2021. Spotrebiteľské ceny konzumných slepačích vajec vzrástli od septembra 2021 z 15,40 EUR/100ks na 31,8 EUR/100ks v marci 2023.

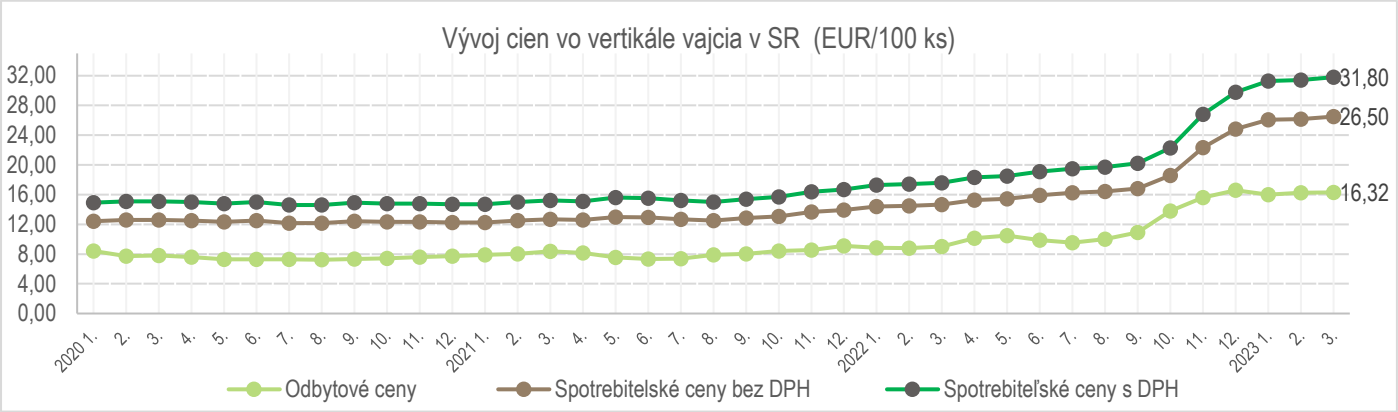

Zdroj: ATIS, ŠÚ SR, vlastné spracovanie

Mlieko. Spotrebiteľské ceny mlieka začali rásť od novembra 2021. Spotrebiteľské ceny konzumného mlieka od novembra 2021 z 0,83 EUR/l na 1,18 EUR/l v marci 2023. Výkupné ceny producentom klesajú už dva mesiace (feb.-mar. 2023).

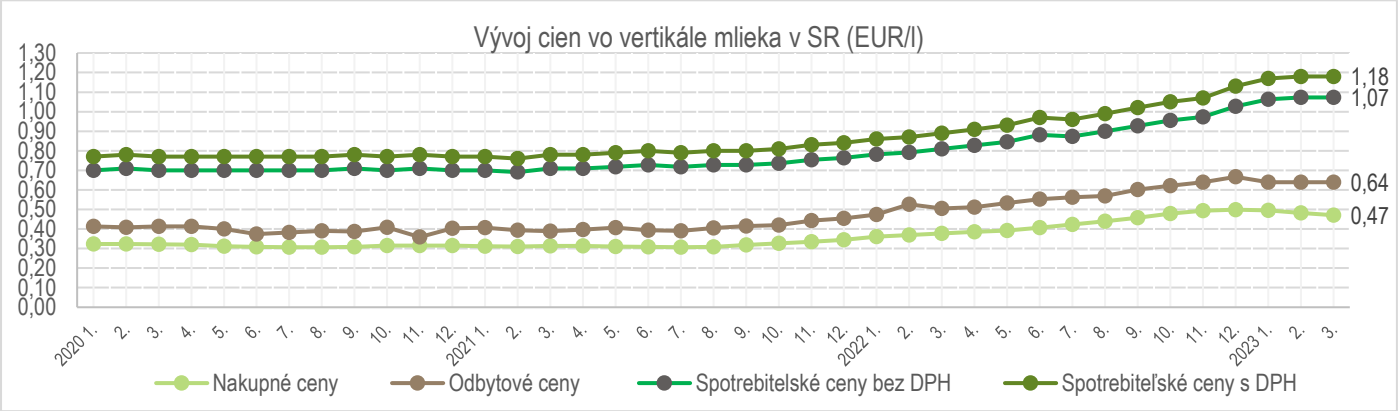

Zdroj: ATIS, ŠÚ SR, vlastné spracovanie

Jatočné býky – hovädzie mäso

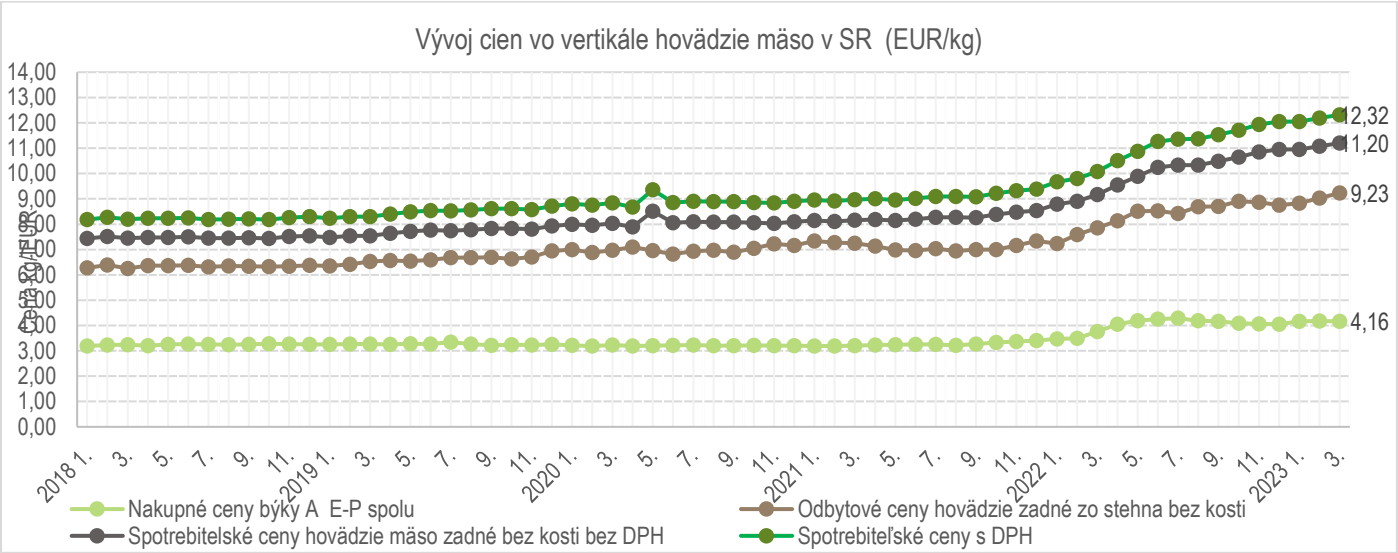

Zdroj: ATIS, ŠÚ SR, vlastné spracovanie

5. Politiky EÚ na boj proti potravinovej inflácii

Európska únia

V marci 2022 Európska komisia predložila sériu opatrení[12] na zabezpečenie globálnej potravinovej bezpečnosti a cenovej dostupnosti potravín. Cesty solidarity EÚ umožnili Ukrajine vyviezť na svetové trhy viac ako 23 miliónov ton poľnohospodárskych produktov. V rámci EÚ Komisia sledovala dvojitý cieľ, ktorým je zmiernenie bezprostredného vplyvu vojny na poľnohospodárov a spotrebiteľov v EÚ a zároveň zvýšenie poľnohospodárskej výroby, aby uspokojila celosvetový dopyt. Podpora pre poľnohospodárov postihnutých vyššími vstupnými nákladmi zahŕňala zálohy priamych platieb, rozdelenie rezervy 500 miliónov EUR a dočasné opatrenia štátnej pomoci. Komisia tiež povolila dočasné využívanie pôdy ležiacej úhorom na zvýšenie produkcie potravín a krmív a na zmiernenie požiadaviek na dovoz krmív.

Aby sa zvýšila odolnosť poľnohospodárstva EÚ voči vonkajším otrasom, Komisia sa snaží znížiť závislosť Európy od dovozu kritických vstupov, najmä hnojív a rastlinných bielkovín na krmivo pre zvieratá.

Z dlhodobého hľadiska Komisia podporuje prechod na udržateľné a odolné potravinové systémy schopné nasýtiť rastúcu populáciu. Tento cieľ je jadrom stratégie Z farmy na stôl, ktorej cieľom je zabezpečiť, aby výroba potravín v EÚ bola odolnejšia a ekologicky neutrálnejšia, pričom zostane konkurencieschopná a poskytne spotrebiteľom v EÚ cenovo dostupné a výživné potraviny. Na tento účel Európsky parlament v uznesení z marca 2022 vyzval na posilnenie európskej strategickej autonómie v oblasti potravín, krmív a hnojív.

Členské štáty bolo odporúčané, aby znížili sadzby dane z pridanej hodnoty pre základné potraviny a využili Fond európskej pomoci pre najodkázanejšie domácnosti na zmiernenie vplyvu potravinovej inflácie.

Členské štáty EÚ

Slovensko: dobrovoľné aktivity na znižovanie cien potravín na Slovensku – Deklarácia o prejave dobrej vôle vo veci udržania cenovej stability potravín, podpísaná medzi MPRV SR, ZO SR a SAMO zo dňa 11.03.2022 a Protiinflačná garancia, znížená DPH na vybrané potraviny od roku 2016 a 2020.

Maďarsko: zastropovalo ceny základných potravín na úrovni cien z 15. októbra 2021. Napriek tomu potravinová inflácia najvyššia z krajín EÚ. Plánuje sa zavedenie novej cenovej kontroly základných potravín.

Poľsko: až do júna 2023 nulová DPH na potraviny

Česko: bez regulácie, návrh na zníženie DPH na potraviny, cenová regulácia je odmietaná

Tabuľka 11. Opatrenia krajín V4 v reakcii na potravinovú infláciu

	Celková inflácia	Potravinová inflácia	Regulácia cien potravín	Zníženie DPH na potraviny	Dobrovoľné aktivity na zníženie cien
Maďarsko	24.5	**39.1**	X		
Slovensko	**14**	**25.5**		**X**	**X**
Poľsko	14	**20.3**		X	
Česko	14.3	**17.9**			

Zdroj: Eurostat, vlastné spracovanie

Francúzsko: DPH na potraviny neznížená, podporilo protiinflačný košík (podobná politika ako na Slovensku)

Nemecko: podpora nízkopríjmových skupín, DPH na potraviny nezmenená

[12] https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2023/739375/EPRS_ATA(2023)739375_EN.pdf

Španielsko: šeky na 200 EUR pre rodiny z nízkym príjmom, zníženie DPH zo 4 na 0% na mlieko, ovocie, zeleninu a chlieb a z 10 na 5% na cestoviny a oleje.

Taliansko: DPH na potraviny neznížená

Rakúsko: podpora nízkopríjmových domácností, návrh na nižšiu DPH na potraviny

Rumunsko: malo zníženú DPH už pred potravinovou infláciou na 9 resp. 5%, nízkopríjmové domácnosti získajú každé dva mesiace voucher na potraviny v hodnote 50 EUR

Bulharsko: na začiatku roku 2022 zaviedlo 0% DPH na chlieb a múku

Grécko: podpora nízkopríjmových domácností, DPH nezmenená, zaviedli nákupný košík s potravinami, ktorých cena je kontrolovaná, inflácia napriek tomu vysoká. Grécko zaviedlo reguláciu hrubej ziskovej marže (HZM, gross profit margin) od júna 2022.

Lotyšsko: zníženie DPH na vybrané potraviny na 5%

6. Opatrenia MPSVaR SR na podporu príjmov obyvateľstva

Slovensko prijalo niekoľko opatrení za účelom zmiernenia dôsledkov vysokej inflácie u najzraniteľnejších skupín.

Chronologický prehľad jednotlivých opatrení realizovaných v pôsobnosti Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR:

1. Prvá inflačná pomoc poskytnutá v júni 2022

- jednorazové zvýšenie prídavku na dieťa za mesiac máj 2022 v sume 74,12 eur
- všetkým domácnostiam, ktoré mali v máji 2022 nárok na pomoc v hmotnej núdzi sa jednorazovo zvýšila pomoc v hmotnej núdzi o 100 eur
- jednorazové zvýšenie opakovaného príspevku náhradnému rodičovi v mesiaci máj 2022 o 100 eur. Príspevok v sume 100 eur sa poskytol aj tým náhradným rodičom, ktorým nevznikol nárok na opakovaný príspevok náhradnému rodičovi (napríklad starí rodičia).
- jednorazové zvýšenie príspevku na opatrovanie o 100 eur
- poskytnutie jednorazovej dotácie na podporu humanitárnej pomoci pre osobných asistentov (ktorí vykonávali osobnú asistenciu v rozsahu najmenej 12 hodín v priebehu I. štvrťroka 2022) v sume 100 eur
- poskytnutie jednorazovej dotácie na podporu humanitárnej pomoci pre osoby vykonávajúce opatrovanie bez príspevku na opatrovanie
- poskytnutie jednorazovej dotácie na podporu humanitárnej pomoci v sume 100 eur osobám nad 62 rokov, ktoré v máji 2022 nevykonávali činnosť, ktorá zakladá nárok na príjem zo závislej činnosti, z podnikania alebo z inej samostatnej zárobkovej činnosti a nie je/nebola poberateľom:
  - ✓ starobného dôchodku,
  - ✓ predčasného starobného dôchodku,
  - ✓ invalidného dôchodku,
  - ✓ vdovského dôchodku, vdoveckého dôchodku,
  - ✓ výsluhového dôchodku,
  - ✓ invalidného výsluhového dôchodku,
  - ✓ vdovského výsluhového dôchodku, vdoveckého výsluhového dôchodku alebo
  - ✓ obdobnej dávky zo zahraničia
- poskytnutie jednorazovej dotácie v sume 100 eur osobe, ktorá sa starala o dieťa s dlhodobo nepriaznivým zdravotným stavom po dovŕšení 6 rokov veku najdlhšie do 18.roku veku dieťaťa,

2. Poskytnutie mimoriadneho 13. dôchodku už v júli 2022

V júli 2022 bol všetkým poberateľom dôchodkov vyplatený 13. dôchodok. Cieľom predčasného vyplatenia 13. dôchodkov bolo pomôcť poberateľom dôchodkov v období vysokej inflácie včasnou a čiastočnou kompenzáciou zvýšených finančných nákladov. 13. dôchodok sa spravidla vypláca každoročne v novembri.

3. Od 1. júla 2022 zvýšenie príplatku k prídavku na dieťa až na 30 eur mesačne

4. Druhá inflačná pomoc v novembri 2022

- Jednorazové zvýšenie prídavku na dieťa o 74,12 eur deťom narodeným v období od 1. júna do 31. októbra 2022.
- Jednorazové zvýšenie náhradného výživného o 100 eur sirotám, ktorým nevznikol nárok na sirotský dôchodok
- Jednorazové zvýšenie pomoci v hmotnej núdzi o 100 eur všetkým domácnostiam, ktorým sa pomoc v hmotnej núdzi začala poskytovať až od júna 2022
- Jednorazové zvýšenie opakovaného príspevku na kompenzáciu ŤZP o 100 eur osobám s ťažkým zdravotným postihnutím (ŤZP), ak ich príjem nie je vyšší ako suma životného minima.
- poskytnutie jednorazovej dotácie na podporu humanitárnej pomoci v sume 100 eur rodičovi dieťaťa, na ktoré je súdom určené výživné najviac vo výške 150 eur
- poskytnutie jednorazovej dotácie na podporu humanitárnej pomoci v sume 100 eur plnoletej osobe, ktorej v období od 30. apríla 2020 do 31. októbra 2022 zaniklo zverenie do náhradnej starostlivosti
- poskytnutie jednorazovej dotácie na podporu humanitárnej pomoci v sume 100 eur plnoletej osobe, ktorá bola na základe rozhodnutia súdu umiestnené v centre pre deti a rodinu a poskytovanie starostlivosti v centre pre deti a rodiny v období od 30. apríla 2020 do 31. októbra 2022 skončilo

5. ***poskytnutie 13. dôchodku v decembri 2022***
V decembri 2022 bol poberateľom dôchodku vyplatený mimoriadne 13., resp. tzv. 14. dôchodok vo výške 70 % zo sumy 13. dôchodku vyplatenej v júli 2022. Opatrenie bolo prijaté na zmiernenie pretrvávajúcich negatívnych dopadov inflácie na poberateľov dôchodkových dávok.
6. ***valorizácia dôchodkových dávok od 1.1.2023 o 11,8 %***
7. ***valorizácia súm pomoci v hmotnej núdzi k 1.1.2023 o 7,5 %***
Valorizácia súm pomoci v hmotnej núdzi na základe koeficientu, ktorým sa valorizovali sumy životného minima od 1. júla 2022.
8. ***valorizácia súm rodičovského príspevku k 1.1.2023 o 7,5 %***
Valorizácia súm rodičovského príspevku na základe koeficientu, ktorým sa valorizovali sumy životného minima od 1. júla 2022.
9. ***Zvýšenie prídavku na dieťa až na 60 eur mesačne na dieťa od 1. januára 2023***
10. ***úprava sumy minimálnej mzdy od 1. januára na sumu 700 €***
Každoročná valorizácia formou tzv. automatu, ktorý je naviazaný na rast priemernej mesačnej mzdy v národnom hospodárstve (ak sa nedohodnú sociálni partneri na sume minimálnej mzdy) prispieva k zlepšeniu situácie nízkopríjmových osôb. Pre porovnanie uvádzame medziročný rast minimálnej mzdy zo sumy 646 eur v roku 2022 na sumu 700 eur v roku 2023 (medziročný rast o 54 eur). V súvislosti s rastom minimálnej mzdy sa zvyšujú aj minimálne mzdové nároky a zároveň dochádza k navýšeniu súm niektorých inštitútov naviazaných na výšku minimálnej mzdy (napríklad zvýšením minimálnej mzdy dôjde k navýšeniu príplatkov, ktoré sú na ňu naviazané – nižšie uvedené rozmrazenie mzdových zvýhodnení).
11. ***Poskytovanie dotácie na podporu výchovy k stravovacích návykov dieťaťa na všetky deti v ZŠ od 1. mája 2023***
Týmto opatrením sa rozšírila cieľová skupina pre poskytnutie dotácie na podporu výchovy k stravovacích návykov dieťaťu a zároveň sa zvýšila jej suma v členení podľa toho či ide o dieťa v MŠ, alebo v ZŠ v I. a v II. stupni.
12. ***Tretia inflačná pomoc v júni 2023***
Tretí balík inflačnej pomoci je určený pre domácnosti v náročnej finančnej situácií, ktoré nedostali inflačnú pomoc v rámci predošlých 2 balíkov inflačnej pomoci v roku 2022. O inflačnú pomoc môže požiadať osoba s trvalým alebo prechodným pobytom na území Slovenskej republiky žijúca v domácnosti, ktorej priemerný mesačný príjem za posledných šesť mesiacov bol najviac vo výške 1,81-násobku životného minima. Podmienkou je, že žiadnemu členovi tejto domácnosti nebola v roku 2022 poskytnutá žiadna pomoc formou dotácie alebo zvýšenej dávky či 13. dôchodku. Takejto osobe sa poskytne jednorazová dotácia na podporu humanitárnej pomoci vo výške 100 eur. Dotácia sa poskytne na jednu domácnosť jednému jej členovi a to aj v prípade, ak podmienky spĺňa viac členov domácnosti.
13. ***Úprava valorizácie súm životného minima od 1. júla 2023 len koeficientom rastu životných nákladov nízkopríjmových domácností***
To znamená, že sumy životného minima sa od 1. júla 2023 upravia koeficientom rastu životných nákladov nízkopríjmových domácností, ktorý predstavuje hodnotu 1,147. Napríklad suma životného minima pre prvú plnoletú fyzickú osobu sa zvýši až o 34,46 €. V nadväznosti na predmetnú valorizáciu sa upravia a ďalšie dávky a príspevky, ktoré sú naň naviazané, či už od 1. júla 2023 alebo od 1. januára 2024.
14. ***mimoriadna valorizácia dôchodkov od 1. júla 2023 o 10,6 %***
15. ***rozmrazenie sumy minimálneho dôchodku***
Od 1.júla 2023 dôjde k rozmrazeniu sumy minimálneho dôchodku a k jej opätovnému naviazaniu na životné minimum pre jednu plnoletú fyzickú osobu.
16. ***inflačná pomoc zariadeniam sociálnych služieb***
Jednorazová finančná pomoc poskytovateľom sociálnych služieb s cieľom pomôcť s úhradami zvýšených prevádzkových nákladov v dôsledku rastu miery inflácie a s tým spojených cien energií a predísť drastickému zvyšovaniu úhrad za poskytované sociálne služby klientom. Inflačná pomoc zároveň prispeje k udržateľnosti a dostupnosti poskytovaných sociálnych služieb.
17. ***Rozmrazenie mzdových zvýhodnení***
S účinnosťou od 1. júna 2023 došlo k úprave mzdového zvýhodnenia za prácu v sobotu, v nedeľu a prácu cez víkend. Podstatou úpravy je opätovné naviazanie vybraných mzdových zvýhodnení na minimálnu mzdu. Uvedená úprava má význam pre zamestnancov pracujúcich v tzv. neštandardných časoch (sobota, nedeľa, noc). Nakoľko je nočná práca a práca cez víkend využívaná spravidla v prípade nižšie ohodnotených zamestnaní, uvedené opatrenie prispeje k zlepšeniu situácie najmä v prípade osôb s nižším príjmom.

18. Valorizácia sumy stravného pri pracovných cestách a navýšenie príspevku na stravovanie

V priebehu roka 2023 došlo dvakrát k navýšeniu súm stravného (t. j. navýšenie od 1. januára 2023 a od 1. júna 2023 (navýšenie o 7%)). Predpokladá sa, že môže dôjsť k ďalšiemu navýšeniu. Navýšenie sa vykonáva na základe údajov Štatistického úradu Slovenskej republiky o indexe cien jedál a nealkoholických nápojov v reštauračnom stravovaní. Navýšenie súm sa vykoná, ak rozdiel kumulatívneho indexu cien za príslušný kalendárny mesiac a hodnoty základne je najmenej 5 %.

19. ***V procese schvaľovania v NR SR je poslanecký návrh zákona, ktorým***

- sa zvyšuje a rozširuje príspevok na bývanie v rámci poskytovanej pomoci v hmotnej núdzi (ďalej „PvHN“) s navrhovanou účinnosťou od 15. júla 2023
- sa posúva valorizácia súm (ďalej „PvHN“) z 1. januára 2024 na 1. október 2023
- vo väzbe na zmeny v PvHN sa navrhuje s účinnosťou od 1.októbra 2023 vykonať zmeny v spôsobe určenia minimálneho dôchodku tak, aby poberateľ minimálneho dôchodku po zvýšení súm PvHN nebol odkázaný na (ďalej „PvHN“), čo by bolo v rozpore s účelom inštitútu minimálneho dôchodku.

Tabuľka 12. Prehľad inflačnej pomoci v číslach vybraných cieľových skupín

Názov opatrenia	Rok	Počet osôb/domácností	Výdavky
Jednorazové zvýšenie systémovej dávky/príspevku			
Jednorazové zvýšenie prídavku na dieťa	2022	687 174 poberateľov/1 140 672 detí	85,3 mil. €
Jednorazové zvýšenie pomoci v hmotnej núdzi	2022	74 394 príjemcov	7,4 mil. €
Jednorazové zvýšenie opakovaného príspevku náhradnému rodičovi	2022	6 365 osôb	636,5 tis. €
Jednorazové zvýšenie príspevku na opatrovanie	2022	66 574 osôb	6,6 mil. €
Jednorazové zvýšenie náhradného výživného sirotám, ktorým nevznikol nárok na sirotský dôchodok	2022	1 393 detí	139,3 tis. €
Jednorazové zvýšenie opakovaného príspevku na kompenzáciu ŤZP	2022	10 924 osôb	1,1 mil. €
Spolu			**101,176 mil. €**
Dotácia na podporu humanitárnej pomoci			
Dôchodcovia vo veku 62+ bez nároku na dôchodok a nemajú príjem z práce	2022	14 980 osôb	149,8 tis. €
Opatrovatelia bez nároku na príspevok na opatrovanie	2022	369 osôb	36,9 tis. €
Osobní asistenti	2022	11 246 osôb	1,1 mil. €
Starostlivosť o dieťa s DNZS	2022	569 osôb	56,9 tis. €
Výživné je nižšie ako 150 €	2022	22 639 osôb	3,2 mil. €
Zánik národnej starostlivosti v období od 30.4.2020 do 31.10.2022	2022	335 detí	33,5 tis. €
Zánik starostlivosti v CDR v období od 30.4.2020 do 31.10.2022	2022	116 detí	11,6 tis. €
Domácnosti, ktorých priemerný mesačný príjem bol najviac vo výške 1,81 násobku životného minima a žiadnemu členovi nebola poskytnutá inflačná pomoc v roku 2022	2023	50 000 domácností (odhad)	5 mil. € (odhad)
Spolu			**9,577 mil. €**
Valorizácia a úprava systémových dávok			
Vyplatenie 13. dôchodku a mimoriadneho 13. dôchodku	2022	1,43 mil. dôchodcov (júl) a 1,44 mil. dôchodcov (december)	513,7 mil. €
Valorizácia súm dôchodkových dávok od 1.1.2023	2023	1,4 mil. dôchodcov	1 032,8 mil. €
Mimoriadna valorizácia dôchodkových dávok od 1.7.2023	2023	1,4 mil. dôchodcov	529,8 mil. €
Rozmrazenie súm minimálneho dôchodku od 1.7.2023	2023	59 tis. dôchodcov	2 mil. €
Návrh – zmena v spôsobe určenia minimálneho dôchodku od 1.10.2023	2023	48 tis. dôchodcov	7,7 mil. €
Návrh – na zvýšenie a rozšírenie príspevku na bývanie v rámci pomoci v hmotnej núdzi a posun valorizácie pomoci v hmotnej núdzi od 1.10.2023	2023	26 946 domácností v prípade príspevku na bývanie 62 200 domácností v prípade posunu valorizácie	10,2 mil. €
Spolu			**2 096,2 mil. €**

Zdroj: MPSVaR SR

7. Potravinová bezpečnosť a sebestačnosť na Slovensku

Produkčná sebestačnosť vyjadruje, do akej miery poľnohospodárska prvovýroba dokáže z vlastnej produkcie uspokojiť potravinové potreby domácich spotrebiteľov. Slovensko je sebestačné na 95% v poľnohospodárskych komoditách (produkčná sebestačnosť). Najvyššiu sebestačnosť v poľnohospodárskych komoditách majú z krajín EÚ Bulharsko, Holandsko, Litva, Lotyšsko a Maďarsko.

Obrázok 10. Sebestačnosť krajín EÚ-27 v poľnohospodárskych komoditách v roku 2019 (v %)

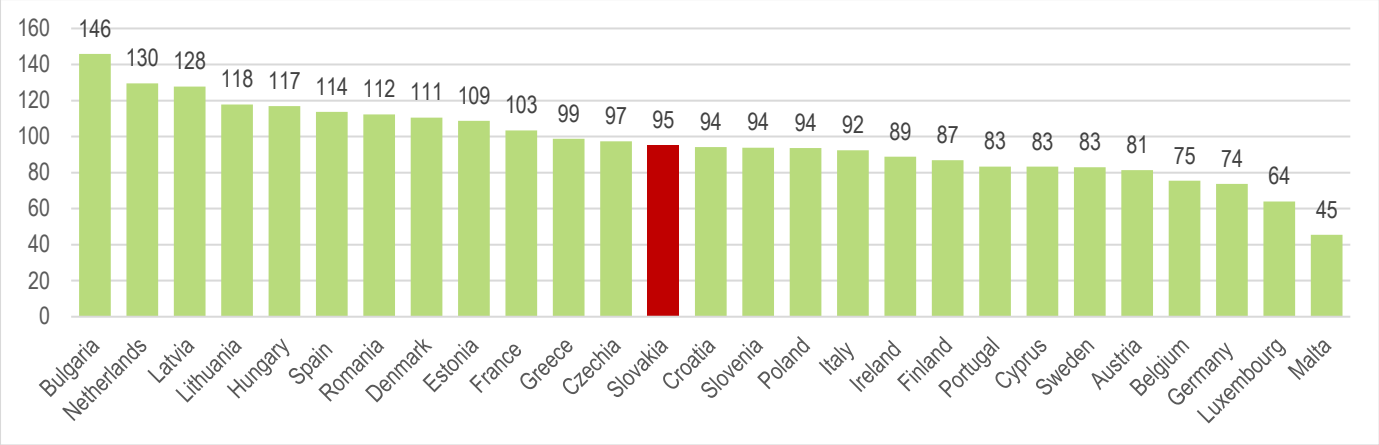

Zdroj: Eurostat; vlastné prepočty

Slovensko je čistým exportérom obilnín a olejnín. Sebestačnosť v pšenici je 225%, v kukurici 165%, v repke je 191%. Nízku sebestačnosť dosahujeme v ovocí a zelenine a čiastočne aj v produktoch živočíšnej výroby.

Tabuľka 13. Miera sebestačnosti Slovenskej republiky vo vybraných komoditách (v %)

	2017	2018	2019	2020	2021
Hovädzie mäso	92,4	86,4	80,2	75,9	78,2
Bravčové mäso	40,7	39,7	43,0	39,5	39,6
Ovčie mäso	187,6	247,3	246,3	214,1	245,3
Hydinové mäso	83,6	76,8	64,7	65,9	74,1
Vajcia	89,9	91,2	91,4	84,3	73,5
Kravské mlieko	79,4	78,8	82,5	78,1	76,2
Prírodné syry	67,6	71,3	68,7	64,7	60,2
Maslo	51,8	57,9	51,2	48,4	50,3
Pšenica	201,1	181,8	202,2	199,1	224,9
Jačmeň	114,6	106,0	99,4	98,0	115,9
Kukurica	233,1	110,6	153,5	141,6	164,7
Ovocie mierneho pásma	49,5	63,0	51,9	39,4	37,5
Zelenina	78,3	76,8	74,9	72,2	75,3
Zemiaky	47,7	48,9	49,8	52,8	54,2

Zdroj: Situačné a výhľadové správy, Čopáková, 2022, 2022a, 2022b; Repka, 2022, 2022a, 2022b, 2022c; Brodová, 2022; vlastné prepočty

Potravinová sebestačnosť sa zameriava na potravinársku produkciu a vyjadruje, do akej miery dokáže domáci potravinársky priemysel z vlastnej produkcie uspokojiť spotrebiteľský dopyt po potravinách. Slovensko je sebestačné na 72% v potravinárskych produktoch (potravinová sebestačnosť), čo je tretia najnižšia úroveň z členských štátov EÚ. Najvyššiu sebestačnosť dosahuje Holandsko, Dánsko, Belgicko a Írsko, čo sú krajiny s rozvinutým potravinárskym sektorom.

Obrázok 11. Sebestačnosť krajín EÚ-27 v potravinárskych výrobkoch v roku 2019 (v %)

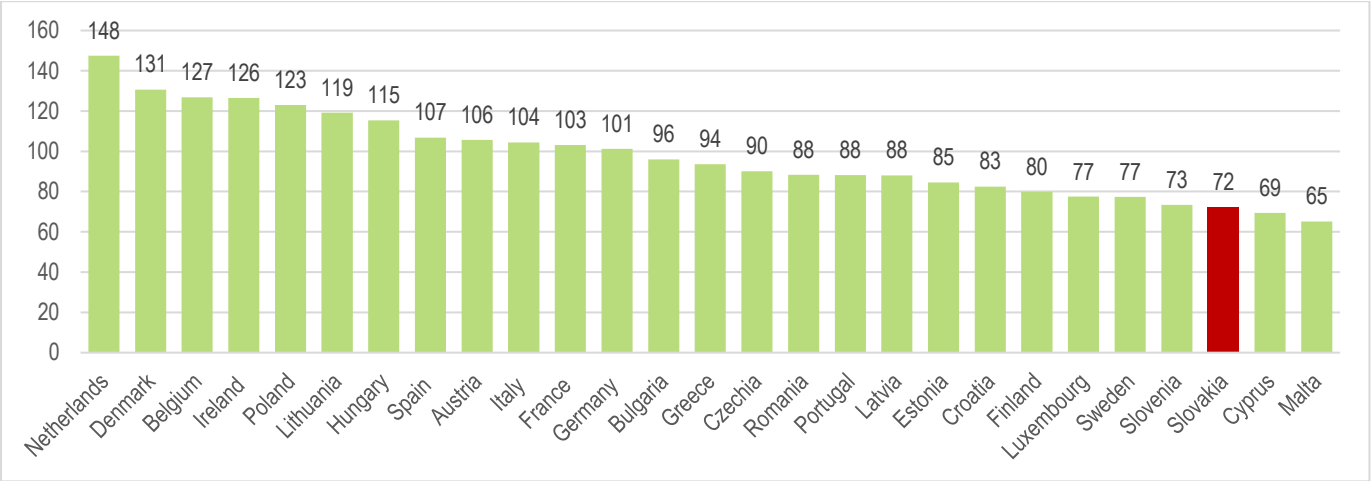

Zdroj: Eurostat; vlastné prepočty

Celkovo nízky podiel slovenského potravinárstva a poľnohospodárstva na maloobchodných tržbách je dôsledkom privatizácie v 90. rokoch a poľnohospodárskej politiky v minulosti. Privatizácia prebehla netransparentne a predchádzajúca poľnohospodárska politika kládla dôraz na podporu krátkodobej spotreby na úkor investícií. Negatívnu úlohu zohráva aj zanedbanie investícií do infraštruktúry (komplexné pozemkové úpravy, závlahy, prístup k pôde, vodozádržné opatrenia...), digitalizácie, inovácií, poradenstva a vzdelávania.

Potravinová bezpečnosť existuje, „keď majú všetci ľudia vždy fyzický a ekonomický prístup k dostatočným, bezpečným a výživným potravinám, ktoré spĺňajú ich stravovacie potreby a potravinové preferencie pre aktívny a zdravý život“ (WFS, 1996). Určité skupiny obyvateľstva sú charakteristické vyšším rizikom výskytu potravinovej nedostatočnosti alebo podvýživy. Najviac zraniteľnými sú domácnosti s vysokým podielom výdavkov na potraviny na celkovom príjme. Väčšina ľudí ohrozených nedostatočnou potravinovou bezpečnosťou žije v rozvojových krajinách, ale rastúce ceny potravín, hospodárska stagnácia alebo nedostatočná kvalita výživy ovplyvňujú aj domácnosti v rozvinutých a tranzitívnych krajinách.

Obrázok 12. Ľudia v riziku chudoby alebo sociálneho vylúčenia, % dospelej populácie/detí

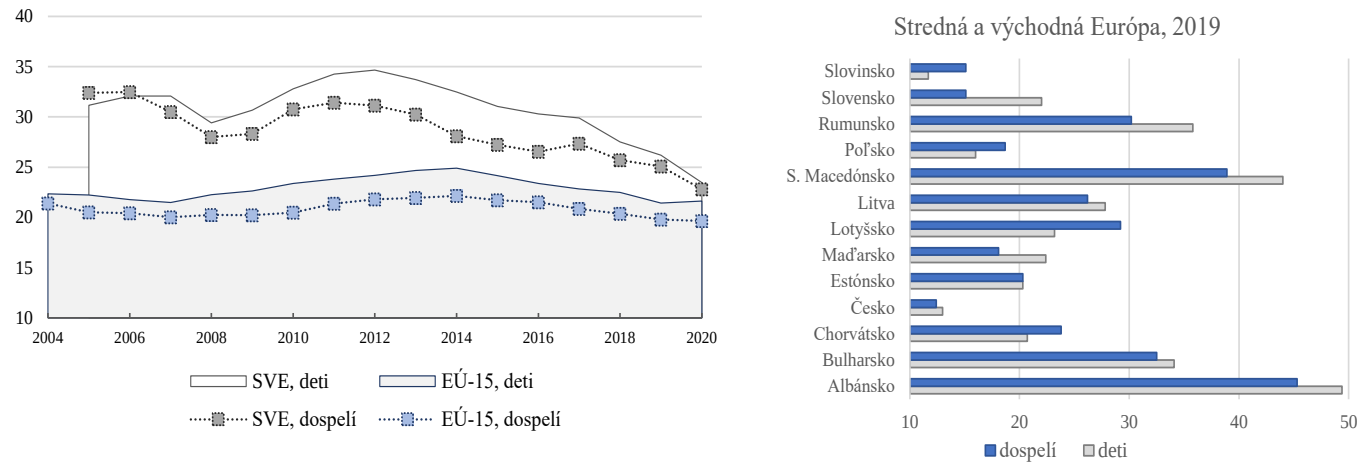

Zdroj: Pokrivčák, Tóth. Gálik, 2022

Skupinami, ktoré sú v rozvinutých krajinách náchylné na výskyt potravinovej neistoty, sú marginalizované a sociálne vylúčené skupiny (Ciaian a kol., 2018).

8. Zvýšené nároky na zabezpečenie kontroly potravín

Európska únia umožnila po napadnutí Ukrajiny Ruskom vývoz poľnohospodárskych komodít prostredníctvom Koridorov solidarity a dočasne zrušila kvantitatívne a colné obmedzenia na dovoz potravín z Ukrajiny do EÚ. Dovoz obilnín na Slovensko v hospodárskom roku 2022/2023 vzrástol na 0,52 mil. ton z 0,07 mil. ton v roku 2021/2022 a je takmer výlučne z Ukrajiny (99%). Celkovo sa v období júl až január 2022/2023 z Ukrajiny doviezlo spolu 0,52 mil. ton obilia, čo predstavuje 11,5% celkovej produkcie obilnín na Slovensku. 79% celkového dovozu obilnín z Ukrajiny tvorila kukurica a 17,9% pšenica.

Z dôvodu potreby udržania bezpečnosti potravinového reťazca a povinnosti štátu zabezpečiť ochranu zdravia ľudí, považuje MPRV SR za nutné udržať vysoký stupeň ochrany zdravia obyvateľstva. Vzhľadom na skutočnosť, že štátne inštitúcie kapacitne nestíhajú kontrolovať dovážané tovary do SR je nevyhnutné zvýšiť kapacity testovania rizikových potravinárskych surovín a finálnych potravín. Podľa analýzy aktuálneho stavu MPRV túto kontrolu vie realizovať len ŠVPS a ŠVPÚ, ale nemajú dostatočnú priepustnosť, kapacita je iba 15 vyšetrených vzoriek/deň a doba testovania 10-15 dní, čo je v čase potravinových kríz fatálne dlhá doba. Možnosti riešenia:

Outsourcing - skokové navýšenie kapacity

	Pozitíva	Negatíva
Skríning v štátnych laboratóriách Univerzity, SAV, UVZ...:	+ možnosť nariadiť prostredníctvom vlády + „do vzdelanie“ personálnych rezerv pre laboratóriá na univerzitách	- nedokážu testovať na všetky požadované kontaminanty - potreba do-vybavenia technikou - neakreditované ⇒ nutnosť následnej validácie v ŠVPS a ŠVPÚ
Skríning v súkromných laboratóriách	+ disponujú často modernejšou a rýchlejšou technikou + pružnosť, skokové navýšenie kapacity + bez nutnosti priamych investícií od štátu	- SR nemá priamy dosah na ich kapacitu - nedokážu testovať všetky požadované kontaminanty - prostriedky za testovanie nemajú žiadnu dlhodobú udržateľnosť „prejedia sa“
Testovanie v zahraničných akreditovaných laboratóriách:	+ dokážu testovať na všetky požadované kontaminanty bez nutnosti validácie SR	- SR nemá priamy dosah na ich kapacitu - doba testovania sa predlžuje o čas nutný na transport vzoriek - prostriedky za testovanie nemajú žiadnu dlhodobú udržateľnosť „prejedia sa“

Navýšenie personálnej kapacity na existujúcej infraštruktúre ŠVPS a ŠVPÚ

	Pozitíva	Negatíva
Nariadenie nadčasov	+ ad-hoc pri akútnych situáciách	- krátkodobé riešenie
Zavedenie 2 zmennej prevádzky prijatím nových ľudí	+ skokové navýšenie testovacej kapacity o cca 50% + dlhodobo udržateľné riešenie	- nutné navýšenie tabuľkových miest - otázna dostupnosť kvalifikovanej sily
Dovybavenie pracovísk úradnej kontroly	+ čiastočné dobehnutie investičného dlhu + dlhodobo udržateľná investícia do budúcnosti	- nutná okamžitá investícia
Kombinácia navýšenia personálnej kapacity a do-vybavením pracovísk úradnej kontroly	+ kapacita vyšetrených vzoriek sa zvýši na 20 – 25 + doba vyšetrenia skráti na cca 4 dni + dlhodobo udržateľná investícia do bezpečnosti potravín + plnenie si povinností v EU ktorá konštatuje, že SR nemá dostatočné vybavenie	- nutná okamžitá investícia - nutné navýšenie rozpočtu pre ŠVPS a ŠVPÚ o nové tabuľkové miesta

9. Legislatívne možnosti regulácie cien na Slovensku

Tretia časť zákona č. 18/1996 Z. z. o cenách v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o cenách“) upravuje **opatrenia na zamedzenie nežiaduceho cenového vývoja**, ktorými sú:

A. regulácia cien,
B. zákaz dohodnúť neprimeranú cenu.

A. Regulácia cien v zmysle zákona o cenách

Regulácia cien je určenie ceny alebo určenie záväzného spôsobu vytvorenia ceny tovaru a podmienok regulácie cien cenovými orgánmi.

Cenové orgány môžu regulovať ceny tovaru, ak

a) vznikne mimoriadna trhová situácia s priamym vplyvom na ceny tovarov na tuzemskom trhu ohrozujúcim cenovú stabilitu alebo dostupnosť tovarov;
b) dôjde k ohrozeniu trhu vplyvom nedostatočne rozvinutého konkurenčného prostredia; pri posudzovaní stavu konkurenčného prostredia sa vyžaduje stanovisko Protimonopolného úradu Slovenskej republiky;
c) si to vyžaduje ochrana spotrebiteľa alebo iný verejný záujem
   - pri vyrovnávaní postavenia kupujúceho alebo predávajúceho pri tovare úplne alebo sčasti dotovanom z prostriedkov štátneho rozpočtu, štátnych fondov, medzinárodných zdrojov, vyšších územných celkov, obcí, zdravotných poisťovní alebo Sociálnej poisťovne alebo na ktorý sa poskytuje finančná pomoc zo zahraničia alebo z Európskej únie;
   - pri zmene kurzu slovenskej meny, daňových predpisov, colných predpisov alebo dotačných predpisov;
d) ide o tovar, ktorého dodanie alebo poskytnutie sa považuje za podnikanie v sieťových odvetviach podľa osobitného predpisu;
e) ide o tovar, ktorého dodanie alebo poskytnutie sa považuje za univerzálnu poštovú službu alebo za službu poštového platobného styku;
f) ide o určenie maximálnej ceny nájmu bytov podľa osobitného predpisu.

Spôsoby regulácie cien:

a) úradné určenie cien
   - maximálna cena - cena, ktorú nie je prípustné prekročiť;
   - pevná cena - cena, ktorú nie je prípustné zmeniť;
b) vecné usmerňovanie cien - určenie podmienok pre dohodovanie cien cenovým orgánom;
   - maximálny rozsah prípustného zvýšenia cien vo vymedzenom období;
   - záväzný postup pri tvorbe ceny;
c) kombináciou týchto dvoch spôsobov.

Pri regulácii cien sa vychádza z ekonomicky oprávnených nákladov a primeranej ziskovej prirážky; ekonomicky oprávnené náklady a primeraná zisková prirážka sa preukazujú účtovnými dokladmi, kalkuláciami nákladov a zisku, inými dokladmi odôvodňujúcimi výšku ceny a dokladmi, ktoré si vyžiada cenový orgán.

Rozsah regulácie cien ustanovuje cenový orgán všeobecne záväzným právnym predpisom, v ktorom môže v prípade regulácie cien ustanoviť aj rozsah ekonomicky oprávnených nákladov a primeranej ziskovej prirážky.

B. Zákaz dohodnúť neprimeranú cenu podľa § 12 zákona o cenách

Neprimeranú cenu nesmie dohodnúť:

g) predávajúci v dominantnom postavení podnikateľa pri predaji tovaru,

h) predávajúci alebo kupujúci, ak je vo výhodnejšom hospodárskom postavení pri predaji alebo nákupe potravinárskych výrobkov; výhodnejšie hospodárske postavenie na účely tohto zákona má predávajúci alebo kupujúci, ktorý dohoduje cenu na trhu bez toho, aby bol vystavený podstatnej cenovej súťaži vo vzťahu predávajúceho a kupujúceho, pričom výhodnejšie hospodárske postavenie predávajúceho alebo kupujúceho posudzuje príslušný cenový orgán podľa objemu predaného alebo nakúpeného tovaru, podielu na trhu, hospodárskej sily a finančnej sily, právnych alebo iných prekážok vstupu na trh, miery personálneho prepojenia alebo majetkového prepojenia s inými osobami na danom trhu a podľa iných skutočností rozhodujúcich pre posúdenie hospodárskeho postavenia subjektu na trhu.

Za neprimeranú cenu u predávajúceho sa považuje dohodnutá cena, ktorou sa výrazne presahujú ekonomicky oprávnené náklady alebo primeraná zisková prirážka.

Ustanovenia o neprimeranej cene sa vzťahujú aj na cenu obchodného alebo sprostredkovateľského výkonu.

Cenové informácie

Fyzické osoby a právnické osoby sú povinné bezplatne poskytovať informácie a údaje, ktoré si cenové orgány vyžiadajú pre potreby vyhodnocovania vývoja cien, regulácie cien, cenovej kontroly a pre konanie o porušení cenovej disciplíny. Týmto nie sú dotknuté ustanovenia osobitného predpisu o ochrane dôverných štatistických údajov.[13]

Cenová kontrola

Cenovú kontrolu potravinárskych výrobkov je sú oprávnené vykonávať cenové kontrolné orgány, ktorými sú cenové orgány podľa zákona o cenách.

Súčasné kompetencie Ministerstva financií Slovenskej republiky

MF SR je podľa zákona o cenách cenovým orgánom aj s kompetenciou regulovať ceny.

Súčasné kompetencie Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky

Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky má upravenú pôsobnosť v oblasti cien potravinárskych výrobkov (určuje rozsah cenovej evidencie a zásady cenovej kontroly, cenovej kontroly a konania vo veciach porušenia cenovej disciplíny) a na účely § 12 ods. 3 druhej vety (zákon o cenách)[14] môže ustanoviť všeobecne záväzným právnym predpisom pre oblasť cien vybraných potravinárskych výrobkov rozsah, spôsob stanovenia a ostatné podrobnosti nevyhnutné pre určenie ekonomicky oprávnených nákladov u predávajúceho, ktorý predáva kupujúcemu vo výhodnejšom hospodárskom postavení.

[13] Zákon č. 540/2001 Z. z. o štátnej štatistike v znení neskorších predpisov

[14] Za neprimeranú cenu u kupujúceho, ak je vo výhodnejšom hospodárskom postavení pri predaji alebo nákupe potravinárskych výrobkov, sa považuje dohodnutá cena, ktorá nedosahuje ekonomicky oprávnené náklady okrem nákupu potravinárskych výrobkov pri výpredaji skladových zásob, z dôvodu blížiaceho sa dátumu spotreby alebo blížiaceho sa dátumu minimálnej trvanlivosti, alebo pri rušení prevádzky.

10. Závery a odporúčania

Odporúčanie 1: Zvýšiť adresnú podporu ohrozených skupín obyvateľstva

Inflácia zvýšila nominálne zisky fariem, potravinárov a obchodu. Negatívne boli zasiahnuté domácnosti, ktorých reálne príjmy klesli. Výdavky na potraviny tvoria v priemere vysoký podiel na celkových výdavkoch domácností. Najväčší negatívny vplyv má inflácia na nízkopríjmové skupiny obyvateľstva, ku ktorým patria dôchodcovia, dlhodobo nezamestnaní, zdravotne postihnutí, domácnosti samo-živiteľov, etnické menšiny a iné nízkopríjmové skupiny. Odporúčame rýchlu, adresnú pomoc sociálne odkázaným skupinám spotrebiteľov, ktoré sú najviac postihnuté výrazným rastom cien potravín. Problém vysokých cien potravín je primárne problém nízkopríjmových a zraniteľných domácností, kde je vyšší podiel výdavkov z dosiahnutého príjmu na krytie základných životných potrieb (bývanie a potraviny). Podiel potravín spolu s nákladmi na bývanie, vodu, elektrinu, plyn a palivá, na celkovej spotrebe domácností na Slovensku je vysoký a podieľajú sa váhou 44,0%. Priemer za Eurozónu je 31,3%.

Odporúčame a podporujeme zavádzať také kompenzačné opatrenia, ktoré budú smerovať výlučne na zraniteľné skupiny obyvateľstva a hlavne na potravinárske výrobky, ktorých spotreba súvisí so zabezpečovaním základných životných potrieb.

V pôsobnosti MPSVR SR bola od júna 2022 poskytnutá inflačná pomoc zraniteľným skupinám či už prostredníctvom jednorazového zvýšenia systémových nástrojov (dávok a príspevkov) alebo rozšírenia cieľovej skupiny pre poskytnutie dotácie na podporu humanitárnej pomoci alebo úpravy valorizačných mechanizmov a minimálnych schém príjmov. Opatrenia boli zamerané na zvýšenie sociálnych ako aj príjmov zo zárobkovej činnosti a zníženie vplyvu rastu cien vo všeobecnosti, nielen cien potravín. Okrem uvedeného sa zraniteľným skupinám poskytuje pomoc prostredníctvom Fondu európskej pomoci pre najodkázanejšie osoby formou poskytovania potravinových a hygienických balíčkov pre riešenie potravinovej a materiálnej deprivácie v podmienkach SR. Táto potravinová a materiálna pomoc je obsiahnutá aj v novom programovom období v OP Slovensko.

Rýchlym cieleným opatrením môže byť okrem vyššie uvedených už zrealizovaných alebo pripravovaných opatrení aj ďalšie opatrenia zamerané na zraniteľné skupiny formou jednorazovej finančnej pomoci, avšak akékoľvek opatrenie finančného charakteru by bolo nevyhnutné pripraviť v úzkej spolupráci s MF SR, nakoľko vplyv akéhokoľvek opatrenia je potrebné zabezpečiť navýšením rozpočtovej kapitoly MPSVR SR.

Priestor na rozsiahlejšie systémové opatrenia vidíme až po spracovaní podrobných analýz príčin rastu cien potravín a ich vplyvu na obyvateľstvo.

Odporúčanie pre implementáciu: implementovať v čo najkratšom čase

Odporúčanie 2: Nezavádzať regulačné opatrenia v oblasti cien a marží

Pokusy o cenovú reguláciu a zásahy do voľného trhu nie sú efektívnym riešením. Cenová regulácia a regulácia marží vedie k deformáciám, ktoré sa prejavia nedostatkom regulovaných tovarov na trhu, znížením produkcie, poklesom investícií, rastom cien neregulovaných produktov, dlhodobým znižovaním konkurencieschopnosti slovenských producentov, vytlačením malých producentov z trhu.

Členské štáty EÚ nezaviedli cenovú reguláciu na potraviny a ojedinelé pokusy o cenovú reguláciu v niektorých štátoch nedopadli dobre. V prvom rade vlády nemajú dostatok informácií, aby mohli zaviesť efektívnu reguláciu cien a marží. Trhy dokážu regulovať marže a ceny oveľa efektívnejšie ako vládne regulácie. Štáty totiž nepoznajú výrobné náklady firiem ani dopyt spotrebiteľov. Cenová regulácia by preto viedla k nedostatku potravín, zníženiu poľnohospodárskej produkcie, neodôvodnenému poklesu ziskov firiem, resp. k tvorbe strát a nakoniec aj ku kolapsu niektorých potravinových vertikál, čo by malo dlhodobo negatívne efekty na spotrebiteľov, daňových poplatníkov a aj potravinovú bezpečnosť.

Cenová regulácia musí byť odôvodnená a opodstatnená, realizuje sa obvykle v prípadoch prirodzených monopolov alebo ťažkých zlyhaní trhov, čomu súčasný stav v potravinovej vertikále rozhodne nenasvedčuje.

Hoci cenová regulácia môže mať krátkodobý pozitívny efekt, z dlhodobého hľadiska ide o problematický zásah do prirodzeného fungovania trhov. Cenovou reguláciou sa v prvom rade deformuje základná informácia, s ktorou trhy pracujú – samotná cena. V Maďarsku boli maloobchodné ceny benzínu a nafty regulované a po ukončení regulácie v decembri 2022 ceny benzínu a nafty prudko vzrástli, a to nad úroveň cien okolitých krajín.

Krajiny, ktoré pristúpili k cenovej regulácii vybraných potravinárskych výrobkov okrem problémov s výpadkami v zásobovaní takýmito potravinárskymi výrobkami rovnako zaznamenávajú nárast cien neregulovaných tovarov a služieb, ktorých spotrebu však mnohé domácnosti nedokážu znížiť, resp. odložiť (napr. pracie prášky).

Na základe týchto argumentov neodporúčame zavádzať na Slovensku neefektívne regulačné opatrenia (regulácia cien a marží), ktoré so sebou prinášajú príliš veľa negatívnych dopadov do vertikály a na štátny rozpočet a podporujeme kompenzačné opatrenia, adresnú podporu nízkopríjmových skupín. Cenovú reguláciu nepodporuje žiadny účastník okrúhlych stolov.

Odporúčanie pre implementáciu: neimplementovať

Odporúčanie 3: Zvyšovať efektívnosť potravinových ponukových reťazcov na Slovensku

Slovensko patrí v EÚ medzi krajiny s najnižšou mierou sebestačnosti v poľnohospodárskych komoditách (niektorých) a potravinách, čo vytvára riziká pre zhoršenie potravinovej bezpečnosti krajiny v prípadoch narušenia globálnych potravinových trhov alebo energetických trhov.
Konkrétne sa odporúča prijať opatrenia na zvýšenie dlhodobej efektívnosti potravinových ponukových reťazcov:

- Zlepšovaním konkurencie v potravinárstve a v obchode
- Zlepšovaním podnikateľského prostredia v národnom hospodárstve s dôrazom na poľnohospodárstvo a potravinárstvo
- Podporou investícií do vidieckej infraštruktúry a zelenej a modrej infraštruktúry na adaptáciu na zmenu klímy
- Podporou investícií a inovácií v poľnohospodárstve a potravinárstve
- Podporou vedy, vzdelávania a výskumu v poľnohospodárstve a potravinárstve
- Podporou životaschopných malých a stredných poľnohospodárov a potravinárskych podnikov
- Prijímaním opatrení na boj proti nekalým odchodným praktikám a na zlepšenie postavenia prvovýrobcov a malých potravinárov v rámci potravinových ponukových vertikál.
- Zabezpečenie transparentných a predvídateľných podmienok podnikania pre slovenských poľnohospodárov a potravinárov v čase globálnej potravinovej krízy spôsobenej vojnou na Ukrajine
- Prehodnotenie sektorových vyhlášok a odstránenie požiadaviek nad rámec práva EÚ

Konkurencia zvyšuje efektivitu a znižuje ceny. Úlohou štátu je vytvárať vhodné podnikateľské prostredie a znižovať administratívnu záťaž.

V súčasnosti existujú riziká nevyčerpania zdrojov Plánu obnovy a odolnosti vrátane kapitoly REPowerEU: Odporúčame zvážiť využitie týchto zdrojov na podporu efektívnosti potravinovej vertikály a zvýšenie podpory na obnoviteľné zdroje energie. Cieľom je zníženie nákladov na energie a závislosti od dovozov energií z Ruska. Je potrebné zhodnotiť možnosti čerpania pre poľnohospodárov a potravinárov. Z komponentov Plánu obnovy a odolnosti ide najmä o Komponent 1 - Obnoviteľné zdroje energie a energetická infraštruktúra, Komponent 2 - Obnova budov, Komponent 4 - Dekarbonizácia priemyslu

Keďže analýzy ukázali, že náklady práce k vysokej inflácii na Slovensku ani v EÚ neprispievajú, MF SR neodporúča znižovať dane, či odvody z nočných a víkendových príplatkov a ani zavádzať odvodové úľavy pre poľnohospodárov a potravinárov. K poklesu cien potravín to nepovedie.

Odporúčanie pre implementáciu: implementovať systematicky a dlhodobo

Odporúčanie 4: Zaviesť opatrenia na zvýšenie ekonomického rastu (podpora investícií, priame zahraničné investície, vymožiteľnosť práva, veda, výskum a inovácie)

Z analýzy vyplýva, že cenová úroveň potravín je na Slovensku na úrovni 95,5% priemeru EÚ a zároveň výdavky na potraviny a celkových výdavkoch sú jedny z najvyšších zo všetkých krajín EÚ. Je preto potrebné dlhodobo, udržateľným spôsobom, zvyšovať príjmy domácností vytváraním podmienok pre vyšší inkluzívny ekonomický rast.

Potravinová inflácia je preukazne **nižšia** v krajinách[15]:

a) S vyšším HDP na obyvateľa
b) S rozvinutejším potravinárskym priemyslom (potravinársky priemysel tvorí vyšší podiel na HDP)

Zvýšenie ekonomického rastu zabezpečuje podpora investícií vrátane priamych zahraničných investícií, právny systém zabezpečujúci efektívnu vymožiteľnosť práva a podpora inovácií. Inovácie pritom úzko súvisia s podporou vedy a výskum.

Odporúčanie pre implementáciu: implementovať dlhodobo

Odporúčanie 5: Vytvorenie databáz a analýz pre efektívne politiky v oblasti cien potravín vrátane budovania analytických kapacít

Slovenská republika nemá k dispozícií komplexné a kvalitné mikroúdaje potrebné na zhodnotenie efektívnosti potravinových ponukových reťazcov a neexistujú analýzy, že potravinové ponukové vertikály na Slovensku zlyhávajú, resp. fungujú efektívne. Vzhľadom na dôležitosť potravinovej bezpečnosti na Slovensku, je potrebné vytvoriť údajovú základňu a vyčleniť analytické kapacity, ktoré sa budú tejto téme venovať. Pri súčasne dostupných údajoch a analýzach by implementácia cenovej regulácie bola neefektívna a vysoko nákladná.

Pracovná skupinu analytických odborov na úrovni dotknutých strán by mala slúžiť na vyjasnenie niektorých postojov, informácií, dostupných dát. Mala by tiež posúdiť prerozdelenie pridanej hodnoty v rámci potravinového reťazca a ponúknuť jasné a jednotné odporúčania na riešenie problémov s cenami potravín v budúcnosti.

Odporúčanie pre implementáciu: implementovať v čo najkratšom čase

Odporúčanie 6. Zvýšiť kapacitu testovania rizikových potravinárskych surovín a finálnych potravín

Európska únia umožnila po napadnutí Ukrajiny Ruskom vývoz poľnohospodárskych komodít prostredníctvom Koridorov solidarity. Dovoz obilnín na Slovensko z Ukrajiny v roku 2022/2023 vzrástol, čo kladie zvýšené náklady na kontrolu kvality potravín. Súčasné kapacity sú nedostatočné.

Z dôvodu potreby udržania bezpečnosti potravinového reťazca a povinnosti štátu zabezpečiť ochranu zdravia ľudí, považuje MPRV SR za nutné udržať vysoký stupeň ochrany zdravia obyvateľstva. Vzhľadom na skutočnosť, že štátne inštitúcie kapacitne nestíhajú kontrolovať dovážané tovary do SR plynule, je nevyhnutné zvýšiť kapacity testovania rizikových potravinárskych surovín a finálnych potravín. Podľa analýzy aktuálneho stavu MPRV túto kontrolu vie realizovať len ŠVPS a ŠVPÚ, ale nemajú dostatočnú priepustnosť, kapacita je iba 15 vyšetrených vzoriek/deň a doba testovania 10-15 dní, čo je v čase potravinových kríz fatálne dlhá doba.Na zvýšenie kapacít je potrebná suma vo výške 12,6 mil. EUR.

[15] Pokrivčák, Tóth, Rajčániová, 2023

Toto opatrenie nebude mať priamy vplyv na zníženie cien potravín, ale umožní vo väčšej miere dovážať z Ukrajiny potraviny spĺňjúce európske štandardy, čo prispeje k zníženiu cien potravín.

Odporúčanie pre implementáciu: implementovať v čo najkratšom čase

Odporúčanie 7. Motivovať firmy v potravinovej vertikále zverejňovať hospodárske výsledky

Zefektívneniu fungovania trhu a zníženiu cien by pomohlo transparentné zverejnenie agregovanej štruktúry hospodárskeho výsledku firiem vo vertikále bez toho, aby zverejnili svoje nákupné ceny, či obchodné tajomstvo. Prvovýrobcovia, potravinári a obchodníci by mohli zverejňovať – podľa možnosti - čo najaktuálnejšie agregované údaje o svojich tržbách, osobných nákladoch, nákladoch na energie, nákladoch na materiál, celkových nákladoch a zisku.

Odporúčanie pre implementáciu: implementovať v čo najkratšom čase

Príloha 1 Potravinová inflácia v krajinách EÚ k aprílu 2023

	Celková inflácia	**Potravinová inflácia**	Pečivo a obilniny	Mäso	Ryby	Mlieko, syry a vajcia	Oleje a tuky	Ovocie	Zelenina	Cukor
Hungary	24.5	**39.1**	52.9	26.2	33.3	52.7	28.5	23.5	34.6	15.7
Slovakia	14.0	**25.5**	25.9	24.7	21.7	32.9	21.2	13.8	24.1	63.9
Estonia	13.2	**23.0**	27.0	27.6	21.2	22.9	9.9	16.9	16.9	86.1
Lithuania	13.3	**21.2**	26.0	22.0	19.5	22.1	15.8	8.8	18.9	53.5
Latvia	15.0	**20.4**	27.6	18.0	15.4	14.3	13.2	14.6	21.7	63.9
Poland	14.0	**20.3**	22.0	14.1	21.5	26.3	12.0	14.3	21.2	67.1
Romania	10.4	**20.0**	18.0	15.1	22.0	28.0	17.4	17.7	25.0	58.2
Czechia	14.3	**17.9**	20.5	12.7	15.3	21.9	10.0	14.0	19.2	60.9
Sweden	7.7	**17.8**	19.5	12.9	28.2	25.5	28.1	7.2	12.2	49.9
Germany	7.6	**17.4**	21.7	10.3	19.4	31.7	4.8	6.9	16.2	71.7
Belgium	3.3	**17.1**	16.7	14.0	14.3	26.2	25.4	11.5	23.0	31.0
Bulgaria	10.3	**16.8**	13.9	16.2	15.3	28.6	-9.9	5.9	10.9	29.2
EU 27	8.1	**16.4**	18.3	12.5	13.0	24.8	14.9	9.2	15.9	54.9
Slovenia	9.2	**16.2**	17.3	10.8	12.9	22.2	16.9	15.5	15.7	55.4
France	6.9	**15.7**	15.8	14.9	13.0	21.5	27.0	10.0	14.1	50.1
Croatia	8.9	**15.6**	21.0	12.1	11.2	21.2	-5.0	12.8	18.2	37.7
Netherlands	5.8	**15.6**	18.8	11.2	17.8	23.8	21.6	8.7	14.7	42.3
Portugal	6.9	**15.4**	15.7	11.8	9.4	26.1	3.8	17.9	24.0	61.7
Finland	6.3	**13.7**	17.7	18.8	15.1	19.6	17.3	11.0	3.2	42.7
Austria	9.5	**13.2**	15.3	10.6	15.8	19.4	6.8	2.8	13.8	57.0
Denmark	5.6	**13.1**	15.2	8.8	12.1	18.5	30.8	3.3	11.0	43.3
Ireland	6.3	**13.0**	13.4	12.8	10.7	18.8	17.4	8.9	11.3	38.8
Spain	3.8	**12.9**	14.3	11.3	9.3	20.2	12.3	3.6	12.4	49.6
Luxembourg	2.7	**12.5**	14.5	8.9	9.9	17.6	22.2	10.6	14.5	21.1
Italy	8.7	**12.3**	14.5	7.7	9.2	18.2	19.6	7.9	11.5	54.1
Malta	6.4	**11.4**	10.8	11.1	6.1	13.5	21.7	9.2	7.7	58.4
Greece	4.5	**11.1**	13.8	11.7	4.5	19.1	16.3	0.4	6.0	36.9
Cyprus	3.9	**6.9**	7.8	8.9	7.1	17.0	22.6	-8.3	-4.9	51.1

Zdroj: Eurostat